

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 186 (2).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Komisjonide täiendawad walimised. — 3. Kodanliste wõimude poolt nõuetawa kaitsewäelise kaasabi andmise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seadus — II lugemisel. — 5. Eesti rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele keskmiste tulunormide määramise asjus. — 6. Wabariigi Walitsuse wastamine i. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise peale haridusministeeriumi tegewuse kohta õpetajate Lomp'i ja Mets'a ametist tagandamisel.

Riigikogu koosolek 11. jaanuaril 1923 a. kell 5. p. l.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K.**

Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, haridusminister **A. Weiderman**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, wälisminister **A. Hellat**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna.**

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma:** Päewakord on Riigikogu liigetele kätte antud. Sõna päewakorra kohta on rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Et wäljajagatud päewakorras ainult kaks punkti seisab ja nende arutamine mitte wäga palju aega ei wõta, siis teen ma ettepaneku hommikusest päewakorrast p. 12 kolmandaks päewakorra-punktiks paigutada ja selle järele hommikusel koosolekul teised läbiarutamata päewakorra-punktid 4, 5 jne. päewakorra-punktideks wõtta.

Juhataja **K. Wirma:** Peale selle on kirjalik ettepanek tehtud esimeseks päewakorra-punktiks wõtta komisjonide täiendawad walimised. Ettepaneku kohta sõna ei soowita. Palun neid kätt tõsta, kes päewakorra täiendamise poolt niisugusel kujul, nagu siin kirjalikult on ette pandud, nimelt wõtta päewakorra esimeseks punktiks komisjonide täiendawad walimised ja 4, 5 jne. päewakorra-punktiks wõtta hommikusest arupärimise päewakorrast arutamatajäänud päewakorra-punktid, nii nagu rkl. Kerem ette

pani. (Hääletatakse.) Päewakord on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

2. Komisjonide täiendawad walimised. Kirjalikult on ettepanek tulnud Balti-Saksa ja Wene rühmade poolt walida rahaasjanduse komisjoni rkl. Stackelberg'i asemele rkl. Koch, eelarwe-komisjoni rkl. Stackelberg'i asemele rkl. Wetter-Rosenthal ja maaseaduse komisjoni Stackelberg'i asemele Wetter-Rosenthal. Muid ettepanekuid ei ole? (W. Linnamägi (kristl.): Palun sõnal!)

W. Linnamägi (kristl.): Ma panen ette eelarwe-komisjoni minu asemele walida rkl. Amberg.

Juhataja **K. Wirma:** Palun ettepanekut kirjalikult teha. Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta? (Hüüded: Korraga!) On ettepanek tehtud kõiki korraga hääletada. (Hääletatakse.) Sellega on kõik ette pandud Riigikogu liikmed nähtawa enamusega wastawatesse komisjonidesse walitud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

3. Kodanliste wõimude poolt nõuetawa kaitsewäelise kaasabi andmise seadus — I lugemisel. Üldise komisjoni aruandja **T. Kalbus:** Käesolewa seaduseelnõu esitas Wabariigi Walitsus Riigikogule ja Riigikogu

juhatus andis selle seaduseelnõu läbiwaatamiseks üldisesse komisjoni. Üldine komisjon on selle seaduseelnõu läbi

waadanud ja esitab tema Riigikogule wastuwõtmiseks. Muudatusi põhimõtetes, mis Wabariigi Walitsus selles seaduseelnõus ette pannud, üldine komisjon teinud ei ole. Tehtud on enam-wähem redaktsioonilised parandused. Sellepärast jääb maksma seesama seletuskiri, mis Wabariigi Walitsuse poolt seaduseelnõu juurde oli lisatud. Selle seaduseelnõu väljatöötamine oli tingitud järgmistest asjaoludest: senniajani tarwitati nendel juhtumistel, mis seaduseelnõus ette on nähtud, senniaegseid Wene seadusi; kuna meie riigi konstruktsioon on teisiti kujunenud ja asutused koguni teisiti korraldatud, kui endises tsaariaegses Wene riigis oli, — ametiasutuste ja sõjawäeosade nimetused olid koguni teised, siis, kui oli tarwis sõjawäe kaasabi paluda, wõisid tekkida arusaamatused, sest et meil wastawad ametikohtade ja asutuste ning sõjawäeosade nimetused puudusid. See seadus on alalisena mõeldud selles mõttes, et teda ei tule mitte tarwitada ainult rahuajal, waid ka sõjaajal ja sõjaseisukorras. Seaduseelnõu näeb ette, missugustel juhtumistel kodanlistel wõimudel on õigus sõjawäe kaasabi paluda, see on sõjawäeosa appi kutsuda, nimelt § 1 tähendatud juhtumistel. Edasi on ette nähtud need kodanlised wõimud, kellel on õigus sõjawäe poole pöörata, et kaasabi paluda, näituseks: siseministril, politseiülematel, siis kohtute esimeestel, kohtupristawitel, kohtuuriijatel jne. Edasi kõneleb seaduseelnõu neist sõjawäeosadest, kelle poole kodanlistel wõimudel on õigus pöörata, et kaasabi saada. Terwe rida määrusi on pulitsemilised, nimelt, kuidas nõudmist awaldada, kuidas sõjawäeosa seda täitma peab jne. On ette nähtud määrused, kuidas sõjawäeosa, kui tema kodanliselt wõimult on kutse saanud, abiks tulema ja talitama peab. Lõpuks muudab ära seadus senniaegse makswalolewa Wene seaduse. Üldise komisjoni nimel teen ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

W. Orras (is.) See seaduseelnõu on, nii nagu enamjagu kõik siseministerruumi poolt väljatöötatud seaduseelnõud, wanadest Wene seadustest ehk mõnedest muudest seadustest välja kirjutatud, nimelt, missugused neist kõige halwemad leitakse olewat, ja esitatakse Riigikogule, et Riigikogu teda maksma paneks. Selle seaduseelnõu järele nähakse harilikult ikkagi üldise julgeoleku ähwardusi ja teisi

niisuguseid asju ja neid julgeoleku ähwardusi leitakse sellepärast tarwis olewat, et kui töölisel peaks milgil moel streikima hakkama, siis kutsutakse kodanliste wõimude poolt sõjawägi koha peale, et tööliste streikisid, mis muidugi suuremõdulised on, maha suruda. On ju siin § 1, 5 p. öeldud, et kaitsewägi kutsutakse appi kodanlistele wõimudele hulgalistel wastuhakkamistel ja p. 6, kui tähtsamaid walitsuse ja seltskondlisi asutusi hädaoht ähwardab. Seltskondliste asutuste all mõistan mina raudteed ja posti; tähendab, kui seal ametnikud ja töölisel peaksid streikima, siis kutsutakse sinna nende asemele sõjawäelasi välja, ehk surutakse sõjawäe abil streik maha ja arreteeritakse töölisi. See seadus töölistele midagi ei luba ja on ka üldse wastuwõtmata töölistele. Meie rühm, tööliste seisukohalt, leidis selle seaduse wastuwõtmata olewat ja hääletab selle wastu.

J. Reesen (kom.): Käesolew seadus on üks neist seadustest, mis maksawat kodanlist korda peawad aitama kindlustada ja alal hoida. Need abinõud mis senni selle korra kindlustamiseks on tarwitusele wõetud ja mida ka nii ohtralt on tarwitatud wõimulolewate klasside kaitseks, on nähtawasti liig kitsad selleks, et seda korda alal hoida willetsusesse tõugatud rahwahulkade wiha lahtipuhkemisel. Selieks, et paremini kaitstud olla sel silmapilgul, kui rahwa wiha end hakkab välja walama wõimumeeste wastu, kes rahwa higi ja waewa välja pressiwad, et sel teel, wõib olla, wastuhakkamise kaudu kui tarwis välja astuda wõimumeeste wastu, sel korral on nüüd tarwis sõjawäge juurde kutsuda, kaitseks, et seda korda alal hoida. Mina ei hakka seda seadust siin arwustama üksikutes osades. Selge on, et see seadus tööliste klassi seisukohast rahuloidaw ei ole ning otsekohe tema wastu on sihitud ja sellepärast teen mina ettepaneku Riigikogu kommunistlise rühma nimel seda seadust tagasi lükata.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Wõib ju aluseks wõtta seisukohta, et kõige selle wastu, mis kodanlus teeb ja kawatseb teha, tuleb tööliste huwide seisukohalt sõdida, arwesse wõtmata, kas see tegewus ühiskondlises korras midagi parandab ja korraldab, wõi mitte, wõib seisukohale asuda, et töölistel tuleks sinna poole püüda, et asjad kapitalistliku korra juures wõi-

malikult halwemad oleks. Sarnane seisukoht wõib ju olla, kuid mina isiklikult ei saa sarnasele alusele asuda. Ei saa tõeks pidada, et sel seadusel oleks ainult poliitiline iseloom. Selles seaduses on ju ette nähtud terve rida juhtumisi, kus õigus on sõjawäe abi tarwitada ja need juhtumised ei kanna mitte kõik poliitilist laadi. Seaduses on kohe algul ette nähtud, et kaitsewäeosasid wõib appi kutsuda tulekustutamiseks igasugustel tulekahju korradel, waranduste järelwalwamiseks, samuti ka metsade, soode wõi rabade põlemistel, weeputuse wõi muil juhtumistel, mis üldise õnnetusega ähwardab. Mina isiklikult ei wõi kuidagi sarnasele seisukohale asuda, et kodanlikes Eesti riigis oleks töölistele seda parem, mida rohkem tulekahju warandusi häwitab ja mida rohkem tulekahjude ajal warandusi ära warastatakse. Punkt 2. on ette nähtud kaitsewäeosade kutsumine „äräjooksnud wangide tabamiseks wõi kurjategijate püüdmiseks, kui nad on suurel arwul wõi kui nende poolt sõjariistus wastuhakkamist wõib oodata.“ Mul näib, et töölistel midagi selle wastu olla ei wõi, kui need wargad ja mõrtsukad kinni püütakse. Wõiwad ju ka töölistes ise nende mõrtsukate ja wargate kätte langeda. Nende kinnipüüdmisega saaks kuritegewusele piir pandud, mis ka tööliste huwides oleks. Siis punkt 3: „Wangide määratsemise lõpetamiseks wangistuskohtades.“ Ka see punkt ei kanna mingisugust poliitilist iseloomu. Edasi punkt 4: „Sõjariistadega warustatud salakaubawedajate salkade tabamiseks.“ Ma arwan, et töölistel pole iseäralist huwi salakaubawedajaid kaitsmata, vähemalt need töölistes, kelle huwides kaitsjaks mina siin olen, kunagi sarnaseid soowe awaldanud ei ole. Punkt 5 on sarnane, mis wõib ära kasutatud saada kodanlikes riigis kodanlise wõimu huwides, see punkt on nimelt järgmine: „Üldist julgeolekut ähwardawate korratuste lõpetamiseks kodanlistele wõimudele hulgalist wastuhakkamistel, riisumistel, waranduste häwitamistel wõi rüüstamistel.“ Riisumisi, waranduste häwitamisi ja rüüstamisi, mida hulgaliselt toimetatakse, ei saa wist ka wiia poliitilise kaju kätte alla, ei saa wõtta töölisteklassi kaitse alla. Ainult selle osa juures, kus üldist julgeolekut ähwardawatest korratustest kõneldakse, wõib juttu olla sellest, et kaitsewägi oma waheseegamisel wõib tööliste huwisid rikkuda ja oma wõimu kurjasti tarwitada. Siin tuleks tööliste-

esitajatel Riigikogus walwel olla ja wastawaid parandusi teha, et see wõimalus saaks piiratud. Hulgalised riisumised wõi waranduste häwitamised ei ole mitte töölisteklassi huwides ja esitatud seadus ei kanna sarnast poliitilist iseloomu, mis oleks sundinud töölisteklassi esitajaid algusest peale olema käesolewa seaduse wastu. Puudusi, mis selles seaduses on, wõib II lugemisel weel parandada. Iga sugune omawoli wõimalus, mis wahest praeguse sisu järele wõimalik wõib olla, tuleb kõrvaldada. Niisugustel põhjustel ei saa meie I lugemisel selle seaduse wastu hääletada.

Tööliste koosolekutel on küll kaitseseisukorra seaduse wastu eitawad otsused juba wõetud. Käesolew seadus on aga hoopis teistsuguse iseloomuga kui kaitseseisukorra seadus. Käesolew seadus on iga riigikorra juures tarwilik, ainult punkt 5. esimeses osas on ebamäärane koht, mille wastu tuleb waielda ja mida II lugemisel parandama peaks.

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud käesolewat seadust I lugemisel wastu wõtta. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, seega on seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seadus — II lugemisel. Wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seaduse erikomisjoni aruandja **Chr. Arro** (loeb): Wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): Kinniswarade hindamine.

§ 1. Hindamisele maksustamise sihiga tulewad kõik maade, metsade ja hoonete liigid, wälja arwatud:

a) kõlbmata maad (maamõõdu seadus § 718), kui nad waldajatele tulu ei too;

b) maad ja muud kinniswarad, mis on määratud üldtarwitamiseks, nagu näitu-

seks kirikud, palvemajad, kabelid, surnuaiad, muuseumid, platsid, teed jne.;

c) metsad, mis seaduslikus korras kaitsealusteks on tunnistatud (metsaseadustik § 810);

d) põllumajapidamise hooned, peale nende, mis kaupluste ja tööstusliste ettevõtete alla on võetud, niisama ka nende, mis on määratud alalise tulu saamiseks fūrileandmise teel;

e) hooned ja nende osad, mis on riigiasutuste, omavalitsuse asutuste ja wallavalitsuste all, niisama sõjawägede ja sõjawäe walitsuste tarvitada olewad karsarmud, mis on ehitatud riigi, üksikute wäeosade, linnade ja maakondade kulul;

f) sõjawäe ametkonna päralt olewad laagrid, poligoonid, laskeharjutuste kohad ja platsid;

g) maad, mis üldtarvitamiseks määratud raudteede alla on võetud, niisama nende maade peale ülesehitatud hooned ja kõiksugu muud ehitused;

h) maad ja niisama ka hooned ja ehitused, mis kuuluvad punkt g mittednimetatud üldiselt tarvitatawate kunstliste ühenduste juurde;

i) hooned, mis on wabrikute, tehaste ja tööstusliste ettevõtete all ja mida wastawa seaduse alusel hinnatakse.

J. Piiskar (is.): Juba selle seaduse I lugemisel näitasin mina, kuidas see seadus on rajatud alustele, mis wõimaldavad wäga kergesti hindamise ja seega ka maksu alt ära libisemise. Wäljaspool linnasid ja alewid asuwaid warandusi hinnatakse ju selleks, et neid maksustada. Suur hulk maid ja hooneid jäetakse aga täiesti juhuslistel põhjustel hindamata, näituseks omawalitsuste majad, palvemajad, mida wõidakse teatawaks otstarbeks tarwitada ajutiselt. Samuti on ka kõlbmata maade mõiste wäga weniw, eriti seal juures olewa tingimise tõttu, et kui see maa waldajale tulu ei too. On wäga raske kindlaks teha hindamiskorral, kas teataw kinniswara toob waldajale tulu wõi mitte. Selle kohta ei ole aruandja poolt ega seletuskirjas ei ka Riigikogu liigete poolt lähemat seletust antud. Ainuke õige ja mõeldaw hindamine oleks, kui kõik kinniswarad ära hinnatakse selle peale vaatamata, kas nad praegu tulu toowad wõi mitte. Siis saaks täieliku ülewaate kõigi warade kohta. Kas neid maksustada wõi mitte, seda wõib pärast otsustada ja tarwilikul korral

mõned liigid wabastada. Siis oleks wõimalik maksustamisküsimust lahendada ilma uut hindamist ette wõtmata. Käesolewa seaduse järele ei saa aga hindamist kunagi lõpetadagi.

Põllumeeste poolt püüti I lugemisel ja ka erateel näidata, nagu oleks see seisukoht, samuti ka wäärtuste järele hindamine absurd. Kuid ma juhin nende härrade tähelpanu ühe raamatu peale, mille on Eesti keelde toimetanud härra Konstantin Päts, see on nimelt Damaschke töö „Kogukondlise omawalitsuse ülesanded“. Kuigi seal pole otsekohe tegemist tehtud wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamisega, kuid siiski on seal wäga soojalt soowitatud ning wäga põhjendatult näidatud, et ainuke õige hindamise alus on wäärtus. Ei ole senni näidatud, et need põhimõtted, mis härradele põllumeestele ennemalt wäga wastuwõetawad on olnud, et need nüüd enam tarwitatawad ei ole. Need põhimõtted aga lasewad endid wäga hästi käsitada ja on wäga otstarbekohased hindamise juures. Et lugu nii on, selle peale juhib tähelpanu isegi „Päewaleht“, millest härra Jürman, kes erajutuajamisel tähendas, et mina oma seisukoha awaldamisel olla rumalusi rääkinud, seda wist mitte ei ütle, sest „Päewaleht“ on ju härra Jürmani päris lähedal. „Päewaleht“ 8-das numbris on nimelt öeldud: „Maahindamine ei pea seotud olema maakasutamise liikidega. Tarwis on wälja töötada kindlad maaklassid, wahet tegemata maakasutamise liikide wahel, Eesti mullapiinna iseäralduse ja taimekaswu peale mõjuwate põhjuste kohaselt. Iga klassi hektari peale määratagu oma normaal maks, mille koeffitsient on turu ligidusest, liikumise wõimalusest ja muudest põllumajanduse tulukust tõstwaist ehk alandawaist põhjustest, mis ei ripu maakasutajast.“

Samas kirjutuses leiata weel näituseks niisuguse wõrdluse: „Kaks ühesuguse mullapiinnaga ja täiesti ühesuguste kasutamise wõimalustega maatükki hinnatakse nimetatud seaduse kawa järele ühewäärtusliseks ainult siis, kui neid mõlemaid ühtewiisi kasutatakse, näituseks mõlemaid põlluna, ehk mõlemaid karjamaana. Kui aga üht neist kasutatakse põllumaana ja teist karjamaana, siis hinnatakse esimest palju kõrgemalt kui teist ja koormatakse teda palju suurema kinniswara maksuga, kui teist.“ Tuuakse ka näitusi, kus ühe- ja samawäärtulise maatüki eest maksab see, kes maa põl-

luks on teinud, mitu korda enam, kui teine, kes samasugust maad seal kõrwal karjamaana on pidanud.

Härrad põllumehed! Teie olete alati armastanud ütelda pahemale poole, et meie ettepanekud, kui need wastu wõetakse, teewad takistusi. Nüüd aga tulakse teie eneste laagrist ja öeldakse, et, kui see seadus sarnasel kujul maksma pannakse, siis takistab tema rohkem põllumajapidamist, kui ta seda edendab, sest ta protowseerib maaharimist hooletusse jätma. (Th. Pool (töer.): Kas Teie § 3. räägite?) Lubage, et ma sellest ka § 1. juures räägin.

Miks ei tooda ette neid motiive, mis pärast sarnane alus on wõetud? Jääb järele ainult üks eeldus: põllumehed tahawad luua sarnase hindamisaluse, mis võimaldab äärmiselt laialdase onupojapoliitika ajamise kinniswarade hindamisel.

Kõike seda arwesse wõttes teen ettepaneku § 1 wastu wõtta hoopis uuel kujul, wõtteks põhimõtteks, et kõik maad metsad ja hooned hinnatakse ära ja ei jäeta mitte teatawat liiki hindamata. Kui leitakse, et teataw hulk hooneid ja metsi teatawatel kordadel ehk antud tingimistel ei tule maksustamise alla, siis on see iseküsimus, mida wõidakse lahendada maksustamise seaduses. Teiseks on wõetud põhimõte, et hindamise aluseks wõetakse hindamise juures waranduse wäärtus. Panen ette § 1 wastu wõtta järgmisel kujul: „Hindamisele, wäärtuse kindlaksmääramise otstarbel, tulewad kõik maad, metsad ja hooned wäljaspool linnasid ja alewid.“

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja Chr. Arro: Rkl. härra Piiskar'i rahustamiseks selle seaduse juures wõiksin ma niipalju tähendada, et käesolew kinniswarade hindamise seadus ei ole mitte wälja töötatud erikomisjoni poolt, ega ole tema ka Wabariigi Walitsuse poolt täitsa uuel kujul ette pandud, waid käesolew seadus on kokku seatud meie olude kohaselt 1901 a. seaduse põhjal. 1901 a. seadus on meie oludes tarwitamisel olnud. Teda on tarwitatud nimelt Lõuna-Eestis. Ka on seda seadust laialt tarwitatud ka muudes Euroopa riikides. Ma wõiksin weel tähendada nende põhjuste peale, mis on sundinud just seda seadust käesolewa kinniswarade hindamise seaduse aluseks wõtma. Meie

teame kui tähtis see on, et wõimalikult kiires korras saaks läbi wiidud kinniswarade hindamine. Esimeses reas on see maksude pärast väga tarwilik. Wõetakse liikumata waranduse maksu, tulumaksu, riigimaade pealt renti jne. ja seal juures on selge, et kõikidel nendel maksudewõtmistel ei ole tarwilist üldist alust. Lõuna-Eestis on olnud enne sõda hindamine, millega wõib juba rehkendada. Põhja-Eestis ja mõnes muus wabariigi osas ei ole seda mitte olnud. Juba esimesel lugemisel tähendasin, et kinniswarade hindamise kiirendamine väga tarwilik on. Kui meie tahaksime asuda uue süsteemi järele kinniswarasid hindama, wahest niisuguse järele, kui hiljuti „Päewalehes“ soowitati, mis ainult idee on ja kusagil teostatud ei ole, siis tuleks küsida: kui palju aega wõtaks, kui tahaksime hindamist läbi wiia praeguse seaduse alusel ja kui palju aega nõuaks selle läbiwiimine uuel alusel? Asjatundjate arwamise järele on wõimalik käesolewa seaduse alusel hindamist läbi wiia kogu riigis 5—6 aasta jooksul ja see on sellepärast wõimalik, et Lõuna-Eestis wõetakse hindamise aluseks praegune, kuna uuesti ja põhjalikult tuleks hinnata ainult umbes pool osa riigist, see on Põhja-Eesti. Asume aga nüüd ühe uue hindamise wiisi juurde, siis tuleb hindamisele wõtta ka Lõuna-Eesti ja see töö wõtaks palju rohkem aega, wõtaks umbes 10—12 aastat ära ja see on väga pikk aeg.

Peale selle on weel teisi põhjusi, mis sundinud on 1901 a. seadust hindamise aluseks wõtma. Nimelt on meil suur puudus sellekohastest eriteadlastest, kes hindamise juures wõiksid, abiks olla ja seda tööd läbi wiia. Käesolewa seaduse alusel hindamise läbiwiimiseks on meil wabariigis asjatundjaid olemas, kuigi piiratud arwul, aga nende uute ideede läbiwiimise jaoks ei leidu meil mitte sellekohase ettewalmistusega isikuid. Neid peaks riik hakkama ette walmistama ja see wõtaks palju aega ja kulu ja hindamistööd weniksid weel pikemale.

Need on tähtsamad motiivid ja põhjused, mis on sundinud just 1901 a. seadust kinniswarade hindamise seaduse aluseks wõtma. Siis puudutas härra Piiskar weel paragrahw esimeses olewaid punkte ja jõudis otsusele, et ei olewat mitte küllalt otstarbekohane kui näituseks, eraldatakse terve rida maid, terve rida hooned, mis üldse hindamise alla ei wõeta.

Tema arwates oleks soowitaw, kui kõik kinniswarad saaks ühel hoobil ära hinnatud ja tarwiduse järele pärast wälja eraldatud. Arwesse wõttes, et neid hooneid ja maid mitte wähe ei ole, mille pealt riik maksu wõtta ei saa, ei ole minu arwates põrmugi praktiline, kui meie peaksime hindama maid ja hooneid, mis wõib olla 10—100 aastate jooksul maksualuste liiki ei ole käinud, ega käima ei saa. Palju praktilisem oleks, kui peaks juhtumisi ette tulema, et niisugused majad wõiks maksu alla wõetud saada, et neid siis tagantjärele hinnatakse. Muidu peaksime meie tegema ilmaaegset tööd, see weniks pikale, kuna aga tungiw vajadus on seda tööd wõimalikult kiires korras läbi wiia.

Ei ole ka mitte põhjendatud see kartus, mis härra Piiskar siin toonitas, nagu wõiksid muidu ühed ja teised warandused maksu alt ära libiseda. Liikumine maksualuseks ja ümberpöördult ei ole mitte nii kerge ja tegelikus elus näeme hooneid ja asutusi, mis mitmed põlwed paigal on püsinud ühe ja sama maa peal, näituseks kirikud, koolid, surnuaiad jne., üldse hooned ja maa-alad, mida ühiskond tarwitab.

Niisama põhjendamata on ka teised arwamised, mis härra Piiskar ette tõi, näituseks arwamine kõlbmata maa kohta. On ju selge, mis kõlbmata maa all mõistetakse: see on maa, mis omanikule mingisugust tulu ei too ja maksustamise otsarbel teda hinnata, on iseenesest mõista, täiesti asjata.

Ettetoodud motiivid ei saa ma härra Piiskar'i poolt ettetoodud parandusega mitte ühineda ja palun seda lahus hääletada.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Piiskar'i poolt on ettepanek tehtud § 1 wastu wõtta järgmisel kujul: „Hindamisele, wäärtuse kindlaksmääramise otstarbel, tulewad kõik maad, metsad ja hooned wäljaspool linnasid ja alewid.“ Ma kawatzen kõige pealt hääletamisele panna rkl. Piiskar'i ettepaneku ja kui see wastu wõetakse, siis langeb komisjoni ettepanek ära; peaks aga rkl. Piiskar'i ettepanek tagasi liikatama, siis tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek. Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Hääletamise motiivide all tahaksin peatada härra Piiskar'i poolt ettetoodud põhjenduste juures, näidates, et nad põllumajandusele siiski

täiesti wastu wõtmatad on ja wõiwad teda õige raskesse seisukorda wiia. Nimelt, kui meie wõtaksime arwesse ainult wäärtuse hindamist, siis on meil põllumajandusi, kus tema peal asuwad hooned ära hinnates nii suure summa wälja teewad, et põllupidamine enam kasutoow ei ole. Mõne haruldaselt hea aasta tõttu on suudetud mõne koha peale head hoonet ehitada, mis talu loomulikule kandejõule ei wasta. See on wäga suure tähtsusega küsimus ja seda tuleb meie põllumajapidamises arwesse wõtta, wastasel korral mõjuks hindamine häwitawalt. Ühtlasi puudutati ka „Päewalehes“ maahindamise küsimust ja soowitati hindamise juures ainult maa loomulikku koosseisu arwesse wõtta. See on ka wastuwõtmata.

Meie teame, et kõige wiljarikkam maa wõib olla mustamulla soo, kui aga soo weel harimata on, siis on ta ka täiesti kõlbmata ja tema ei too mingisugust kasu. Harimata soo peal wõiwad ainult kured rännata ja marju otsida, aga põllumajandusele ei anna ta mingisugust tulu. Kui meie aga kapitaali tema sisse paneme ja ta ümber muudame haritawaks maaks, siis ainult saame temast kasu. Neil ettetoodud põhjustel on rkl. Piiskar'i ettepanek täiesti wastuwõtmata.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi liikatud.

Palun neid, kes on § 1 poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 1 wastu wõetud.

Aruandja Chr. Arro (loeb): § 2. Riigi, mitmesuguste asutuste ja seltside päralt olewad kinniswarad hinnatakse, sedawõrd kui nad hindamise alla käiwad (§1) neilsamul alustel, nagu eraisikute päralt olewad kinniswarad.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtaw vähemus on wastu, § 2 on wastu wõetud.

Aruandja Chr. Arro (loeb): § 3. Maade tulukuse kindlaksmääramiseks jaotatakse kõik maad kõlwikutesse ja liikidesse, arwesse wõttes maapinna omadusi ja muid maa wiljakuse loomulikka tingimisi.

Th. Pool (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew § 3 moodustab õieti hindamise seaduse aluse, kuna tema ära määrab need põhimõtted, mille järele

hindamist üldiselt toimetatakse. Nendest põhimõtetest oli teatawal moodsul juba kõnet § 1 juures, kus rkl. Piiskar oma mõtteid avaldas ja aruandja nende peale vastas. Lubatagu aga mind siiski veel nende juures peatada.

Minul oleks kõige pealt üks küsimine aruandjale, mille peale wastust sooviksin saada. Käesolew hindamise seadus kawatsetakse ette wõtta peajasjalikult selleks, et maamaksusid õiglasemalt ellu wiia ja kogu riigis ühtlustada. Kuid meil on ka teine hindamine osa maade peale ette näha, mis niisama suure tähendusega ning mis niisama lähema aja jooksul peab läbi wiidud saama — see maksab riigistatud maade suhtes, mida kawatsetakse wälja anda maa põlise tarwitamise seaduse alusel. Wastawas walitsuse eelnõus on sarnane hindamine ette nähtud ja sellest mööda ei pääse teistes. On mõeldaw, et need mõlemad üldjoontes peaks ühed ja needsamad olema. Kas on käesolewas seaduses see ette nähtud, selle kohta ei ole mõtteid awaldatud ja sellepärast loodan ma, et minu küsimine õigustatud on. Teine küsimus, mida mina tahtsin uuudutada, oli siin juba kõne all, see on nimelt praeguse sissetuleku asemel hindamise aluseks wõtta loomulikka mulla omadusi. Aruandja tähendas ära need motiivid, mille tagajärjel käesolewa hindamise aluse juurde on jõutud. Peamotiiv on see, et tahetakse wõimalikult kiirelt seda seadust ellu wiia, sest selle põhjal on juba endisel Põhja-Liivimaal hindamine läbi wiidud, ja ka Põhja-Eestis käiwad krediitkassa hindamised sellega kokku. Kuid minu arust ei ole see asi nii lihtne, kui ta paistab olewat ja ma paluksin teateid, kas on komisjon, kus seda seadust arutati, kõik seaduse põhimõtted ka hoolega läbi kaalunud, sest hindamise juures maa tulukuse põhjal tulewad suured raskused ette. Seaduses on öeldud, et hindamine tahetakse ette wõtta talu puhtasissetuleku järele. Kuid meie teame, et neid andmeid wäga raske on saada sarnastena, et nad kestwa aja peale makswad oleks, lihtsalt sellepärast, et meil saaduste hinnad praegu wäga mitmesugused ja kõikuwad on. Wõtame näituseks, wõihinnad, need on kujunenud juba ilmaturu hindadega sarnaseks, milena ka püsima jääwad, kuid kui tahame liha ja terawilja hinnata, siis wõib neis sündida wäga suuri muudatusi. Nii näeme, et wõihindade alusel koguni kindlaid andmeid ei wõi saada talude ja üksikute

maaliikide tulude kohta, mis kestwad oleks mitme aasta peale. Wõib kergesti sündida, et meil määratakse maaliikide tulutoowus kindlaks praeguste hindade järele, aga 5—6 aasta pärast need normid karja majapidamises näituseks enam ei wasta, kuna terawilja kaswatajate hinnad wõib olla wastawad. Maamulla loomuliku omaduse suuremal arwul arwesewõtmine on minu arust siiski teatawal moodsul kindlam alus ja palju püsiam. Kui mulla omadustest wälja minna, siis saab ju tasuwuse normisid muuta ja neid wõib ka tarwitada pärast puhaskasu wäljaarwamisel. (A. Jürman (põl.): Seda on ka siin tehtud!) Aga siin on, nii ütelda, wastupidist meetodi tarwitatud. Kui tõesti mulla klassifikatsiooni alusel wälja minnakse, siis selle wastu muidugi ei wõi midagi olla.

Lõpuks tahtsin mina tähelpanu weel selle peale juhtida, mida ka peaks selle seaduse elluwõimise juures silmas pidama, nimelt mullakaartide walmistamise küsimus. Maahindamine on suure tähendusega ja nõuab suuri kulusid, sellepärast oleks loomulik, et täielikult ära kasutatakse kõiki asjaolusid. Mullakaartide walmistamine on sarnane, mida ka hindamise juures wõiks läbi wiia. Mullakaartid on igasuguse agronoomilise töö juures suure tähendusega. Eraldi nende läbiwõimimine nõuaks wäga suuri kulusid, kuna siin klassifitseerimine nii kui nii peab teostatud saama, siis oleks ka kaartide walmistamine wäga kerge ellu wiia. Minu arwates tuleks seda silmas pidada. Seaduses ei ole seda mitte ette nähtud, kas kawatsetakse midagi sellel alal teha wõi mitte.

J. Piiskar (is.): Härra Pool'i seletusest pidi nüüd muuseas ka aruandja nägema, et see küsimus mitte nii lihtne ei ole, kui wast Abja pool arwatakse. Kui härra Arro ütleb, et need hindamise alused on wõetud sellepärast, et nii olla kergem hindamist läbi wiia, siis wõib see ju olla. Aruandja ütles, et Lõuna-Eestis on juba niiwiisi hinnatud, jäi aga selgusetuks, kas Lõuna-Eestis ka uus hindamine ette wõetakse, wõi jääb seal maksma endine 1901 aasta hindamine. Aga olgu nüüd sellega lugu kuidas on, kõik see ei õigusta walima seda kõige kergemat ja hõlpsamat hindamiswiisi. Hindamine on ühenduses suurte kuludega, on asi, mida aasta-aastalt ei saa korrata ja mida iga paari aasta pärast ei toimetata. Sellepä-

rast on imelik kuulda, et tahetakse seda tööd ülepeakaela läbi wiia, küsimata sellest, kuidas seda otstarbekohaselt ja kõige põhjalikumalt saaks läbi wiia. Kui härra Arro rõhutab, ja see selgub ka seaduseelnõu seletuskirjast, et eelnõu tõesti on 1901 aasta hindamise seaduse põhjal välja töötatud, siis ma tuletaksin meelde härradele põllumeestele seda lihtsat tõsiasja, et warematel aegadel teadsid põllumehed väga hästi, et sennised hindamised ei olnud õiglased; oli kõigil väga hästi teada, et näituseks üks maatükk oli hoopis teistviisi hinnatud kui teine samaväärtusline. Halwad äremaatükid olid palju suuremalt hinnatud ja maksustatud kui mõisamaad jne. Endine hindamiseseadus pidi siis ikka võimaldama neid wäärnähtusi. Ja kui nüüd aruandja ütleb, et uus seadus on seesama wana seadus, ainult mõne muudatusega, siis tähendab see seda, et tema käsitamisel wõiwad maad leida kõik need puudused, mille peale põllumehed ise waremalt väga agarad olid tähendama, iga sammu peal näidates, et maad ei ole õiglaselt hinnatud. Ja nüüd tuuakse seaduse positiivsema küljena ette, et eelnõu olla selle wana seaduse koopia. Et wõtte siis veel wanem seadus ja veel wiletsam, sest mispärast just see seadus wõtta, ei ole ju näidatud, et 1901 a. seadus oleks kõige parem, wõi et ta oleks puudusteta.

Edasi ütleb härra Arro, et on warandusi, mis küll väga palju wäärt, aga mis tulu ei too ja mille pealt maksumaksmine koormaw on. Tähendab, ei tunnustata mingisuguseid ühkuse maksusid, sest kui keegi näituseks on omale suure suwila üles löönud, elab seal kõigest kuu ehk paar ja suurema osa aega seisab tema tühi, isegi praeguse korterikitsikuse juures, siis arwan mina, et ühiskonnal peaks olema õigus sarnase toreduse ajajale maksusid peale panna. Kes on enesele toredusena miski waranduse wõi kinniswara loonud, mida tema ära ei kasuta, siis maksu selle pealt maksu. Kui kusagil suur tükk maad lastakse toreduse pärast kasutamata seista, nagu näituseks Inglismaal peetakse tihti suured harimiskõlbulikud maatükid parkide ja jahipidamise platside all kinni, siis peaks sarnastele isandatele ka wastawad maksud peale panema ja neid sundima maid pidama mitte põtrade kaswatamiseks, waid üles harima. Ei ole sugugi ülekohus, kui nendele abjakatele ja teistele sarnastele põl-

lumeestele, kel suured maatükid, wahest isegi üle poole talu söödis, wäiksematest tükkidest rääkimata, söötide eest niisamasugune maks peale pannakse, kui ülesharitud maatüki eest, et neid sellega sundida kõiki kõlbulikka maatükka üles harima. Kui aga wastupidiselt talitatakse, siis, tähendab, wilistatakse lihtsalt üldiste huwide peale, seatakse esimesele kohale üksikute isikute, jõukama kihi, mõnused ja kerged äraelamise wõimalused. See on wõimalik ainult sel teel, et maksud kehwmate inimeste peale weeretatakse. Kui ei taheta maamaksu sissetulekumaksuga ära wahetada, siis öeldagu seda otsekohe. Kuid maksustada wõib ikkagi ainult siis, kui on teatawad wäärtused olemas, mis hindamise teel kindlaks tehtud. Maksustamise küsimus ei ole aga hindamise küsimus, ja ei kuulu seega siia. Pärnumaal näituseks, teatas üks kõrtsiomanik puhtast südamest, et 50% wahekasu wõttes tema peab oma kõrtsile 25.000 marka juurde maksma. Kõige suuremad ja toredamad majad ei anna nii hinnates mitte midagi, waid riik peaks waeseid majajärgi omanikke veel toetama abirahadega. Milleks siis wisatakse summad välja hindamise peale terve rea aastate kestes. Neid asjaolusid arwesse wõttes teen paranduse wastawalt § 1 juures tehtud parandusele, mis oleks järgmine: „Maade wäärtuse kindlaksmääramiseks jaotatakse kõik maad liikidesse, arwesse wõttes maapinna omadusi ja muid kohalikku tingimisi.“

K. P ä t s (põl.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Härra Piiskar juba tuletas ühte raamatut meelde, mida mina Eesti keelde tõlkisin, milles muuseas ka maksude wiisid ära seletatud on, ja jäi peatama maksu juures liikumata waranduse pealt nende wäärtuste järele. Loomulik, et ma pärast seda härra Piiskar'i kõnet katsusin kaunis tähepanelikult pealt kuulata. Härra Piiskar'i järgmises kõnes leidsin, et tema seda raamatut mitte täie kasulikkusega lugenud ei ole. Kui ta seda teinud oleks, siis oleks härra Piiskar kõige pealt pidanud ära tähendama, et on ikka suur wahe nende maksude wahel, mis seal selles raamatus... (W a h e l h ü e J. P i i s k a r'i (is.) p o o l t.) Lubage, härra Piiskar, ma räägin edasi, sest mina tunnen seda raamatut enam, sest ma olen iga selle sõna juures hästi mõtelnud. Teie olete teda nähtawasti pealiskaudselt lugenud. Seal on ette toodud, et linnades

seisawad suured maatükid kasutamata, milledega tahetakse spekuleerida ja nende pealt ei makseta mingisugust maksu ja maksu aluseks on wõetud maa sissetulek. Maad aga seisawad kesklinnas tühjad, ei anna mingisugust sissetulekut ja kaswawad linnade suurusega oma wäärtuses. Pärastpoole müüakse neid siis kalli hinna eest. Teie üks silm näeb ainult, et abjakatel on tühje maatükkisid, kuid pean ütleva, et ka mujal neid leidub. Kui okkupatsiooni ajal sakslased siin olid, siis ütlesid nad, teie räägite, et teil maapuudus on, kuid meie näeme, et teil igalpool tarwitamata maatükka on. Sakslased tahtsid ka meile 3 miljonit Saksamaa elanikka üle tuua. Sellest mõttest wälja minnes peab tähendama, et meil on tõesti palju kasutamata maad. Kõige paremad maad on turbarabad, kus meil 11 ja 12 jalga musta mulda on, seega peaks teie turbaraba hindama nõndasama, nagu kõigeparemat maadki. Nüüd wõtame ja paneme maksu peale, sest et siin niipalju musta mulda on. Sellepärast hoiab omanik teda rohkem ja ei hari teda mitte nõnda. Maksu pealepanemisega sarnasele maale nuhtlete teie ainult waesemaid inimesi ja mitte rikkaid, sest kapitalist wõib oma rahaga seda maad harida ja ta saab sellest maast ka sissetulekut, aga mis siis waene inimene teeb. Niisugust karjamaad ja turbarabasid on meil väga palju. See teie ettepanek tuletab ühte anekdooti meelde. Seal oli aga õige osaw agent, kes kõik ümber hindas ja tõendas, et selle maa sees peitub väga palju põllukiwa, see on suur wäärtus ning nendest wõib saada hauriste, majade fassaadisid teha jne. Põllupank wõttis seda arwesse ning lootis ka sealt suuri wäärtusi leida. Kuid kui maa ära hinnati, ei saanud põllupank selle maa pealt mitte kopikatki. Ja kui teie nüüd maahindamist anekdoodi alusel tahate maksma panna, siis tehke seda edasi, kuid wõtke oma anekdoodi aluseks mõni teine asi, aga mitte rahwamajandus, millega nalja teha ei wõi. Ühest raamatust aga üks mõte wälja wõtta, et seal soowitatakse niisugust maksusüsteemi linnamaade kohta ja meie paneme selle maksu nende maade peale igalpool, kui teie sellest seisukohast wälja lähete, siis wõite päris absurdini minna. Nii wõime siis wõtta ka „Glehni kuradi“, wõi kuidas teda nimetati, ja maksu alla panna, sest waadake, selle ehitamise juures on ju palju waewa nähtud ning kui palju sinna on kiwa pandud! See on ju väga suure

wäärtusega objekt. (W a h e l h ü d e d.) Kui teie tööwaewa järele hindate, siis ei taha teie seda printsiipi läbi wiia, mis harimata maa on ja mis ainult oma füüsiliste omadustega wäärt on. Wõi jälle, kui koppel on harimata ja kiwid wälja wõtmata — ning seda kõik tahate teie ühesuguse maksu alla panna. Maahindamist ei wõi meie mitte rajada tulewiku fantaasia peale, sest sarnaselt ei hinnata kusagil maad. Nii et teie hindamine mingisugust positiivset alust ei anna. Ja mis sellesse endisesse hindamisesse puutub, siis on tarwis ka seda asja tunda. Räägiti endisel ajal, et meie hindamine väga ülekohtune ja mitmesugune olla, et need wäärnähtused olid ka Liiwi hindamise juures; kui teie kuulsite seda siin Põhja-Eesti ja Saaremaa hindamise kohta, kui need läbi wiidud said, siis leidsite, et need täiesti ülekohtused on. Kes seda aega äga mäletab, kui Liiwimaal wiimane hindamine ette wõeti, siis kirjutati selle kohta ajalehtis väga palju märgukirju ning see hindamine wiidi läbi alusel, mis oli Wenemaal üks uuematest. Ta ei olnud, wõib olla, küll mitte ideaalne, kuid teie ideaalile wastawat hindamist ei leita mitte kusagilt; niisugust hindamist üldse olla ei wõi. Kui teie seda minu poolt tõlgitud raamatu peale põhjendate, siis wõib ju raamatu pealiskaudselt läbi lugeda ja siia tulla ning käeliigutusega paljugi teha, kuid see ei ole weel mitte tõsine positiivne ettepanek. Teie maahindamine ei ole mitte wõetud tõsisest elust, waid ta on paljalt fantaasia pilt. (W a h e l h ü e: Aristooteles ütles ka, et ilma orjadeta ei saa kuidagi ära elada.)

A. Jürman (põl.): Majapidamist hinnata ja temale jäädawamat wäärtust ära määrata, on praegusel ajal väga raske. Härra Pool tähendas, et selles seaduses on wähe leida aluseid, mis rohkem jäädawad ja püsiwad oleks ka tulewiku kohta. § 3 ütleb, et arwesse tulewad wõtta maapinna omadused. Maapinna omadused, mis on jagatud liikidesse ja klassidesse, jääwad igal ajal püsima, kui neid just põhjalikult põllupidamise kultuuriga ei saa muudetud.

Härra Piiskar rääkis, et ilusaid hooned peame kõrgemalt hindama. Tulutoowuse juures ei edenda see aga mingit osa. Maale tuleb ainult see hind anda, mis ta tõesti sisse toob. Saab keegi weel

kõrwalt sissetulekut ja ta selle järele uhkesti elab, siis tuleb seda tulumaksu määramise juures arwesse wõtta. Õiglane maahindamine jääks ka tulumaksu aluseks, kuna raamatupidamise puudusel tulumaksu tõelise sissetuleku järele määramine wõimatu on. Härra Piiskar heitis ette, et meil seisawad maad söödis. Et meie paremates maanurkades, nagu seda Abja ja Halliste on, põllud söödis seisawad, seda ma ei usu. Aga kohtades, kus maanind halb on, wõib söödis maad ette tulla, mitte uhkuse pärast, waid sellepärast, et põlluharimine seal mitte tasuw ei ole. Inimene, kes teab, et halwa maa üflesharimine rohkem kulu nõuab, kui pärast kasu toob, ei hakka üldse seda maad harima. Ma ei ole kusagil kuulnud, et meie põllumajanduses oleks ette tulnud juhtumisi, et põllumehed jätawad maad spekuleerimise mõttes harimata, et loota wäärtuse tõusmise peale, nagu seda linnades tihti sünnib. Põllumajanduse juures jääb maa ainult siis sööti, kui tema enam tulutoow ei ole, kui rohkem tuleb wälja anda, kui pärast sissetulekuid sealt saadakse, siis ei ole mõtet niisugust maad harida.

J. Reesen (kom.): Kinniswarade hindamise seaduse küsimus tekitab „põllumeeste“ keskel iseäranis ägedaid wastuwaidlemisi pahempoolsetele ettepanekutele. Ja sellepärast esiteks, et kui maa õieti ära hinnatud saab, siis need, kelle suuremad maad kasutamata seisawad ja tarwitada on, et need sel alusel siis kõrgema maksu alla langewad. See on wäga arusaadaw, sest praegune maasüsteem maaseaduse teostamise ja tegeliku elu nõudel tüürib sinna poole, et suuremad maatükid isegi nendest mõisadest, mis rahiwa omaks wõõrandatud, lähewad üksikute kätte üle ja meie tõusik kodanlus näeb wäga hästi ette, et need waesed asunikud ja sõdurid, kes wiimasel ajal maad on saanud, ükskord peawad maa neile üle andma ja et siis neil suuri kohustusi peal ei oleks. Asjalugu seisab nimelt selles, et praegused hindamised on niiwõrd walealusel olnud, et meie riigi 1923 a. eelarwe järele näeme, et maa ja hoonete maksudest, see on kinniswaradest tuleb sisse 6.000.000.000 eelarwe juures ainult 41.000.000. Kui meie waatame nüüd seda wäärtust, mis Eesti riigil olemas on ja wõrdleme selle wäärtusega, mida maa Eesti looduswarast wälja teeb, siis näeme, et maa meie kõige suurem

kinniswara on, mis kõige kõrgema maksumohustuse alla peaks käima, kui õiglaselt tahetakse kodanikkudele maksusid peale panna. Et aga niisugust maksusüsteemi ei ole, seda tõendab 1923 aasta eelarwe. Ja kui meie täna siin selle juures peatame, siis tuleb näidata selle jõhkrupeale, mis paremal pool walitseb ja mis tulewiku-mõisnikkude seisukohalt wälja minnes aset on wõtnud. Praegu on asjalugu nii, et kui makswa maaseaduse järele asunikud maad tahawad saada ja neid kündmata söötisid ja soid harida siis peawad nad enne riigiametnikkudelt sellekohase loa wälja wõtma, sest wõsa ja puude raiumine on ilma sellekohase loata kuritegu ja keelatud ning trahwitud, olgu see heinaamal, wõi karjamaal wõi põllul, kui aga känd üle 3 tolli on, pead weel riigile ka kännuraha maksma.

Ma kõnelen asunikude elust, kus makswa maaseaduse järele soode, rabade ja wõsade harimiseks ringkonnaülemalet luba peab nõutama ja selle põõsa ja wiseriku ja iga kännu järele eraldi maksma. (K. P ä t s (põl.): E i o l e õ i g e.) See näitab seda, et meil maaharimisest ei hoolita, kuigi siin räägitakse, et soomaa kõige parem mustamulla maa on, siis ei tähenda see weel mitte seda, et seda maad peaks kultiveerima. Meie teame, et riigil pole mitte midagi kaotata, kui ta maa kultiveerimise eest isegi preemiat määraks, see tõstaks meil üldist heaolekut ja teeks maa wiljakaks. Aga niisuguseid asju ei tunnista meie walitsus mitte, kasutamata maa las wedeleb edasi, ennem kui teda waesematele rahwakihtidele edasi antakse. Waesemal kihil ei ole wõimalik neid maid harida, ei ole ka warandust ega inwentaari, sest et see, kellel wõimalik oleks maad kasutamiseks anda, paneb neile nii raskeid renditingimisi ette, et see üle jõu käib. Wõtke praegu maaelust niisugused juhtumised, et mõni kehwa, kel kolm-neli lammast on, hallparuni juurde neid sööma peale annab, siis määrab see temale selle eest tasuks 10—25 tööpäewa. See on juba pärisorjaaegne süsteem, mis on walitsemas hallparunite juures, see oli ka enne mõisnikkude juures. Las popsniku weised ehk lambad lakkuda ära kõik kuiwand söödid, selle asemele, et maast, sellest tühjusest teha midagi, et teda ära kasutada. Et meil maad küllalt tühjana seisab, seda tunnistas juba härra Päts oma kõnes, kui ta tähendas, et sakslased juba selle tühjuse peale omal ajal tähelpanu on juhtinud. Mis nüüd puutub eriti hinda-

misse, siis ei saa seda siin mitte ära määrata, waid peab maad enne liigitama, sellepärast ei wõi siin juttu olla maa hindamisest. Siis tahaksin ma weel puudutada küsimust kaudsetest maksudest. Härra Jürman'i seletuse järele wõib alles siis maksu määrata maa peale, kui ta kasu toob. Härra Jürman'i häälekandja „Kaja“ räägib aga ühte lugu, et põllumeeste eelarwed lõpewad defitsiidiga. Härra Jürman ei tööta mitte põllumeeste huwides, waid temal on pangaaktsiad tähtsamad. (Üldine naer.)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen. Palun mitte isiklikuks minna.

J. Reesen (kom.): Härra Jürman'i loogika järele tuleks maa maksu alt wabastada, sest et ta sissetulekut ei anna. Praeguste wõimumeeste majanduspoliitika põllumajanduse alal ei ole mitte juhitud laialiste rahwahulkade ega ka mitte põllumeeste huwidest, waid pangameeste huwidest. Need kaks miljardit, mis riigi 1923 aasta eelarwe järele sisse peab tulema, ei lange mitte üksnes töölise waid ka kehwa talumehe õlgadele. Sellest seisukohast on ka arusaadaw põllumajanduse kiratsemine ning kriis, sest et spekulantide ja pangadirektorite huwid walitsusele rohkem kaaluwad, kui tööliste ja waesemate rahwakihitide, kui ka talupoegade huwid.

A. Kerem (rhw.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Minu eelkõneleja härra Reesen läheb nähtawasti sellest seisukohast wälja, et mida enam maa peale maksusid paneme, seda paremini ta pidamist ära tasub. Mina isiklikult pean küll wastupidist tagajärge wäitama, sest minu arwates maksukoormaga ei kultiveeri meie maad mitte, küll sunnime seda sööti jätma.

Teiseks, mille peale ma tahtsin tähelepanu juhtida on see, millest käesolewa seaduse § 3 räägib. § 3 näeb ette, et maahindamise juures jagatakse maa kõlwikutesse ja liikidesse. Missugused liigid ja kõlwikud hindamise läbiwiimisel maksuma pannakse seda seadus ette ei näe, waid nad jääwad hindamise peakomitee määrata. Käesolewa seaduseelnõu arutamisel komisjonis kuulus arwamisi, et 1901 a. hindamise seaduse juhtnõõrid mõnes osas tuleksid siiski mõnes asjas muuta. Minu arwates toowad enesega kaasa sarnased olgugi wäikesed muudatused asjata jõukulu, segadust ja peaasi hindamise üht-

luse puudumist endiste ja uute hindamiste wahel. Meil on räägitud, et Lõuna-Eestis maksew maahindamine, Põhja-Eesti ja Saaremaaga wõrreldes, ikkagi wäga hea on. Lõuna-Eestis ümberhindamist ette wõtta täies ulatuses oleks wähe mõtet ja ei oleks meile ka kulude pärast soowitaw. Pealegi, kui meie seda teha tahaks, siis peaksime selle arwel nende maade hindamist edasi lükkama, mis praegu tõsiselt ütelda, päris hindamata on. Jätame Lõuna-Eestis wanad hindamised püsima, kuid muudame uute hindamiste jaoks hindamistabelid, siis tekib hindamine kahe suguse mõõdupuu järele: ühelt poolt wana hindamine ja teiselt poolt uus hindamine ja ühtlus maahindamises oleks jälle kadunud.

Sellepärast ma tahtsin eriti siin selle peale tähendada, et kui walitsus hakkab neid juhtnõõre wälja töötama, siis ei ole igatahes mitte soowitaw endistest Lõuna-Eestis läbiwiidud hindamise alustest kõrwale kalduda. Lõuna-Eestis maksew maahindamine on sedawõrd küllalt hea, et sellega mõni aeg ausasti läbi wõib saada, kui siis aastate järele wõimalused arenewad, siis wõib uus täiendatud hindamine ette wõetud saada, kuid siis ikka jälle ühtlane üle terve riigi.

J. Hünerson (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Meil on tulnud waidlus asja pärast, mis mitte kuidagi poliitiline ei ole ja sellepärast ei oleks wõinud erakondade wahel lahkuminekute põhjuseks olla. Wist on siin küll tõsiseks põhjuseks see, et hindamise küsimust ennast õige wähe tuntakse. Kõige pealt wõttis selle waidluse üles härra Piiskar juba siis, kui see seadus I lugemisel oli. Sel korral oli iseäranis see mulje, et härra Piiskar, nii lugupeetud Riigikogu liige kui tema on, seda küsimust siiski nõnda wähe tundma on saanud oma elus. Härra Piiskar seadis nõudmise üles, et maad peab hindama tema wäärtuse järele. Mis see siis õieti tähendab? Hindamine tähendab wäärtuse äramääramist. Nii tuleks wälja, et wäärtust määratakse wäärtuse järele. Sellel pole mingisugust mõtet. Täna rääkis ta sellest asjast küll pikemalt ja saime kindlasti aru, mis härra Piiskar tahtis, nimelt seda, mis härra Pool pärast selgesti ütles, et ära määratakse wõi fikseeritaks maa-mulla looduslikud omadused. Noh, kui see see wäärtus on, siis on see iseenesest wäga tarwiline asi, kui kindlasti teada on, missugused omadused üldse maal on.

Meie ei saa mitte maasubstantsi üles kirjutada ja ütelda, et meie hindame maa tema väärtuse järele. (J. Piiskar (is.): Kuidas Teie seda hindate?) Asjalugu on nimelt niisugune, et meie ostmise juures ei pane mitte arvesse kui palju puuda meie sawi wõi mõnda muud ollust maatükist saame. See on täitsa kindel. Majanduslised küsimused üldse on väga keerulised ja neid ei saa lihtsalt omaduse järele ära määrata. Ta on väga keeruline, aga siiski wõib ütelda, et maa hindamise juures meil kõige pealt ainult kahe motiivina tegemist on. Üks on nõndanimetatud maa looduslike omaduste fikseerimine ja teine on maa majandusliku külje äramääramine. Nüüd on asjalugu niisugune, et ei wõi ütelda, et üht ehk teist wiisi Saksamaal küll tarvitatud on ja maahindamisega Saksamaal jõuti ligikaudu niikaugele, et terwe riigi pinnat boniteerimine, mida juba seal 60 aastat oli tehtud, 1912 aastal, kui mina seda asja lähemalt nägin, ei olnud veel mitte lõpule wiidud. Peab ütleva, et väga hea oleks, kui meil kogu meie väikese riigi kohta boniteerimise kaartid olemas oleks. Kuid palja boniteerimise kaartide järele ei saa keegi veel ütelda, missugune majandusline väärtus nendel pinnasubstantidel on, waid tarwis on maa majanduslist väärtust kindlaks teha, tema praegusel ajal olewaid tarwitusewõimalusi jne. Ei saa ju ometi karjamaad ja heinamaad, kui seal ka teatawal määral mulda, kruusa ja liiwa on, põllumaaks pidada. Meil on ju ka maid, kus labidakultuur tarwitusele wõetakse, ja waadake mis see maa kannab. Ma tean Tallinna külje all üht Kuresood, kus isegi kuremarju liig wähe oli selleks, et kurg nendest oleks wõinud elada, kui ta muud midagi ei söö. Waadake, nüüd aga on selle sama soolapi peal labidakultuur tarwitusel ja sealt saadakse väga palju. Ma wõin ka ütelda, kelle maa see on, see on meie lugupeetud Riigikogu esimehe soolapikene, mida tema nii kõrgelt harinud on. Kui ma nüüd ütleks härra Piiskar'ile, et lähme õige hindame seda maad, seda Kuresood ära, siis ma olen kindel, et härra Piiskar minule wastuse wõlgu jääks. Asjalugu on nimelt järgmine, et meil ei ole mingisugust põhjust printsibi pärast siin waidlema hakata, kuna aga praeguse hindamise juures niihästi ühte kui teist aluseks wõetakse. Waadake, ma pean tähendama, et Liwimaal hindamisega sugugi rahul ei olda, kuid sellepärast ei

saa terwet hindamise seadust hukka mõista. Ma pean ütleva, et mitte seadus ei ole halb, waid seadust wõib nii ja naa tarwitada ja seadust ei ole igalpool ühewääriliselt tarwitatud. Hindamine on ju niisugune asi, kus alati wõib wastu waidelda ja mina wõin ette ütelda, et siis kui see seaduse paragrahw wastu wõetakse, teie saate nurinat kuulda niisama nagu nüüdki. Kuid nii ütelda absoluutselt ühewäärilist hindamist läbi wiia ei ole wõimalik, seda wõib ainult wõrreldes teha. Kui nüüd uus hindamine läbi wiiakse, loodame meie kindlasti, et wanad wead wähendatakse ja nurinaks igatahes vähem põhjust järele jääb. Absoluutset hindamist aga olla ei wõi.

Aruandja **Chr. Arro:** Härra Piiskar pani umbes järgmise küsimuse ette: kas mõeldakse Lõuna-Eestis üldse mingisugust hindamist ette wõtta, wõi jääb maksma see hindamine, mis seal omal ajal tehtud. Kui lugeda käesolewa seaduse § 14-dat, siis on seal selge sõnaga öeldud, kuidas Lõuna-Eestis jääb. Hindamine jääb seal muidugi endiseks, kuid suur hulk waldasid, liikumata warandusi, mis endistest mõisamaadest on kujunenud, nimelt on mõisad läinud asunikude kätte, tuleb neid üksikuid warandusi uuesti hinnata. Ka on käesolewas seaduses lubatud uut hindamist ette wõtta, kui endise hindamise üle protest antud on ehk tema mitteõigluse üle waidlus tekib. Muidu aga, üldiselt tähendatud, jääb see endisel alusel maksma. (J. Tõnisson (rhw.): Mis Teie „kõlwik“ tähendab?) See tähendab nii-palju, et on tarwitusele wõetud uus eestikeelne sõna, millest paremat pole leitud. Wene keeles on tema „ugodia“. (J. Tõnisson (rhw.): Peale Wene keele muud ei teadnud? Nii-wiisi ometi ei tohi rahwast narrida, kuidas wõib lihtmaamees sellest sõnast aru saada?) Kui leitakse mõni parem termin, selle wastu mul midagi ei ole. Erikommisjonis aga sarnaseid keeleoskajad ei olnud, kes „kõlwiki“ asemele parema sõna oleks leidnud. (Naer ja wahelhüüded.) Ühtlasi oleks veel küsimine ära wastatud, mis härra Pool'i poolt ette pandi, asunikude maahindamise kohta. Põhja-Eestis maksab seadus kõikide maapidajate kohta ühetasa, kas nad on endised põllupidajad, wõi rendimehed ehk uued asunikud. Härra Pool kõneles veel sellest, kas komisjonis on juttu olnud, kui-

das hindamine sünnib, kas mullahindamise alusel ehk mõnel teisel teel. Iseenesest mõista on maahindamine boniteerimise alusel mõeldud. Härra Piiskar arwas tähendada, nagu oleks selle seaduse alusel hindamise läbiwiimine väga kerge ja hõlbust. Seda ei ole mina tähendanud ja ei julge wist ka keegi teine seda tähendada. Ma tähendasin küll, et kui tahetakse mõne väga ideaalse hindamise süsteemi peale wälja minna, siis see väga raske on, kui aga sel wiisil, nagu siin mõeldud, hindamisele asuda, see hõlpsam on. Ma wõiksin ainult niipalju tähendada, neile, kes kahesugusest hindamise wiisist on kõnele- nud, et nende kahe hindamise wiisi wahel suur lahkuminek on nii rahalise kui aja kulu poolest.

Kui käesolewa seaduse alusel asuda hindamisele, siis nõuab see eelarwe järele umbes 150 miljonit wäljaminekuid ja töö kestaks 5—6 aastat. Tahetakse aga mingisuguse teise meetodi järele maade hindamisele asuda, nagu see ligikaudu Saksa- maal on lõpulikult läbi wiidud, siis läheks see maksma vähemalt 600 miljonit ja töö saaks kestma kunni 12 aastat. Nende kahe summa wahe peaks küll seda wäärt olema, et rahwasaadikud tõsiselt kaalumisele wõtaksid, kumbat neist hindamistest meil läbi wiia sündsam oleks. Meie algajal ja majandusliselt kehwal riigil ei ole põhjust kaalumata suuri wäljaminekuid enesele lubada. Kui aga rahwasaadikud teisiti otsustawad, siis ei saa selle wastu olla. Komisjon ei leidnud mitte wõimalikuks teistsugust hindamist ette panna ja selle- pärast ei saa mina teistsuguste ettepanekute- ga ühineda.

Lõpuks oleks mul weel ütelda, et ise- äranis härrad rahwasaadikud pahemalt poolt püüawad väga palju kõnelelda mak- sustamisest, kuna meil praegu on käsil hindamise seadus. Maksustamist toimetat-akse küll hindamise alusel aga peasjaks on meil praegu küsimus, kuidas seda hin- damist läbi wiia. Sootu teine asi on see, kuidas selle hindamise alusel maksusid määrata ja wõtta. Kui hindamise seadus on teostatud, siis wõib ka selle alusel maksusid korraldada, nagu see tarwilik on. Kui see seadus peaks läbi wiidama mingisuguste puudustega, siis on see ju loomulik ja arusaadaw ettewõtte suurust ja raskust silmas pidades, kuid siiski ei tohiks meil ülekohut sündida, sest seadu- sega saab teataw üldine wahekorid loodud ja tulewased maksud saawad ühetasase- malt jaotatud.

Mis puutub härra Piiskar'i poolt ette- pandud selle paragrahwi muutmisesse, siis oleks seda wist küll väga raske teostada neil, kes selle paragrahwi järele töötama saaksid. Komisjoni poolt ettepanud paragrahwi alusel töötades on kindlad pii- rid tõmmatud, mida hinnata tuleb ja mida mitte. Härra Piiskar'i paranduses puudub see aga täiesti. Oleks huwitaw kuulda, missugusel alusel tuleks näituseks hinnata surnuaedu, teid jne. sellepärast ei saa mina härra Piiskar'i ettepanekuga ühineda ja palun seda eraldi hääletada.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Piis- kar'i poolt on ettepanek tehtud § 3 vastu wõtta järgmiselt: „Maade wäärtuse kind- laksmääramiseks jaotatakse kõik maad liikidesse, arwesse wõttes maapinna oma- duse ja muid kohalikka tingimusi.“ Ma kawatsen hääletada enne seda ettepanekut ja selle järele komisjoni poolt ettepanud paragrahwi. Asun hääletamisele. (Hää- letatakse.) Nähtawa enamuse- ga on rkl. Piiskar'i ettepanek tagasi lükatud. (Hääletatakse komisjoni ettepanekut.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 4. § 3-das ettenähtud maade kõlwikutesse ja liikidesse jaotamise lõpulejõudmise ajaks walitakse wälja igas maakonnas vähemalt 100 tüüpilist majapidamist, silmas pidades, et nendes oleks esitatud kõik maakonnas leiduwad maapinna ja kõlwikute liigid. Nende majapidamiste kohta kogutakse teateid 1921 a. ja järgnewate andmete kogumise eel käiwate aastate eest, samuti, kuid wõrdluse otstarbega, sõjaeelsete 1910—1913 aasta kohta, et kindlaks teha maa wiljakust, tööhinda hariliku külwi, tera- ja juurewilja ja heina koristamise juures, külwiainete hinda, tähtsamiate põl- lutõõsaaduste turuhinda, niisama ka nende majapidamiste peal lasuwat maksukoor- mat. Ühtlasi kogutakse ka andmeid üüri- ja rendihindade kohta sellesama aja eest, ära tähendades, missuguste kõlwikute kohta nimelt need hinnad käiwad. Nende kõigist maakondadest saadud teadete põh- jal määratakse kindlaks terwe riigi kohta keskmine tulukus ja kõlwikute liigi hek- tari pealt harilikkuudel majapidamise tingi- mistel. Seda keskmist tulukusemäära wõib suurendada maanurkade kohta, mis põllu- tõõsaaduste minewuse poolest iseäranis soodsates tingimistes asuwad ja, ümber-

pöördult, — vähendada raioonide kohta, kus need tingimised iseäranis halwad on.

Th. Pool (töer.): Käesolewa seaduse nomenklatuuri pärast on osalt tõesti arusaamatusi tekkinud. Kui aruandja „kõl-wiku“ ära seletas, siis sain mina ka § 3 teist moodi aru kui warem. Minu rühma liikmed, kes komisjonist osa wõtsid, seletasid seda sõna minule teisiti, kui aruandja.

Tahaksin § 4 puhul mõne sõna ütelda. Aruandja seletusest selgus, et hindamisel tahetakse peajoontes käia nende põhimõtete järele, mis 1901 a. seaduses ette nähtud. Hindamine põhjeneb seal mullapinna omadustel. Kuid aruandja tähendas selle juures ka midagi muud, nimelt seda, et siis võib Lõuna-Eestis hindamine ära jääda ja ainult Põhja-Eestis wõetakse uus hindamine ette. See on muidugi võimalik ainult siis, kui täiesti nende normide alusele jääda, mis 1901 a. seaduses ette nähtud. Seaduses nähtakse aga § 4. ja järgnewates võimalus uusi hindamise norme tarwitusele wõtta, selleks on teatud kord ette nähtud. Minul igatahes paistab see käesolewa seaduse igast järgnewast paragrahwist wälja. Wõetakse aga uued normid tarwitusele, siis ei saa seda meetodi tarwitada, mida aruandja nimetas.

Minu arwamise järele oleks kõige õigem ja otstarbekohasem praegustes majanduslistes tingimistes 1901 a. normide juurde jääda. Uusi tulutoowaid normisid on meil praegu väga raske kokku seada kõikuwate hindade pärast. Wanad hindamisnormid on üles seatud meie maalikide wiljakuse põhjal rukkipuudades, mis kuldruhladesse sai üle arwatud. Minu arwates on see kindel norm ja kui selle põhimõtte juurde jääda ning hindamine ainult rewisjoni korras läbi wiia, siis on täiesti ülearsed kõik need järgmised paragrahwid nagu § 4-aski, mis sellest räägib, kuidas tuhat majapidamist uurimise alla wõetakse, normisid uuesti määratakse jne. Minu arwates on siin teatud wastolu, selgusetus ja oleks hea, kui aruandja seda küsimust lähemalt selgitaks.

Juhataja K. Wirma: Lõpüsõna on aruandjal.

Aruandja Chr. Arro: Selle küsimuse üle, mida härra Pool üles tõstis, sai komisjonis pikalt waieldud ja arutatud. Komisjon jõudis otsusele, et meie ei wõi ometi eelsõjaaegseid teateid tarwitada,

sest et neid väga raske on saada. Mõnes osas on nad ehk olemas, aga on kohti, kus need teated täiesti puuduwad. Mis puutub nüüd sellesse, et Lõuna-Eestis endine hindamine maksma jääb, siis tuleb selle all ikkagi ainult mullahindamist mõista, kuna tulukuse wäljaarwamise kohta tulewad teated üle terwe riigi ühel ajal nõutada. Wast ehk on arusaamatus sellest tulnudki, et arwatakse, et neid teateid ei nõuta üle riigi.

Komisjonis arwati, et umbes 4 aastat kulub selleks ära, et kaartid walmistada, mulda hinnata ja teisi eeltöid walmis teha. Neljanda eeltöö-aasta ajaks arwati aeg enam-wähem kindlaks kujuneda jõudwat ja siis algab teadete korjamine. (**J. Piiskar** (is.): Kas tulukus ennehinnatud maade kohta ka muudetakse?) Kui korjatud andmed seda näitawad, tuleb muuta. (**J. Tõnisson** (rhw.): No, siis anname selle seaduse komisjonitagasi, see on wõimatu jutt!) Kui meie tahaksime ainult ette wõtta muudatusi Põhja-Eestis, seda tegemata jättes Lõuna-Eestis, siis oleks see ülekohtune, sest wahepeal võib tulukuse seisukord muutunud olla. Komisjon vähemalt jõudis sellele otsusele ja wõttis paragrahwi niisugusena wastu, leides, et see ainukene wäljapääsetee on, kuidas tulukust üle maa ühetasa kindlaks määrata.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Mul on raske otsustada. Palun uuesti hääletada. (Hääletatakse, loetakse hääli). Poolt on 21 häält, wastu 10 — § 4 on wastu wõetud.

Aruandja Chr. Arro (loeb): § 5. Metsade tulukuse kindlaksmääramiseks jaotatakse maakond üksikutesse maakohdadesse, arwesse wõttes metsasaaduste minewuse tingimisi.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja Chr. Arro (loeb): § 6. Igas maakohas (§ 5) jaotatakse kõik tähtsamatest puuseltsidest koosseiswad metsad liikidesse walminud puiestikkude keskmise aastase juurdekaswu suuruse järele. Niisuguse jaotamise aluseks on andmed:

- a) metsapinna headuse ja
- b) tarwituselolewa hariliku raieringi kohta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 7. Walminud puistikkude keskmise aastase juurdekaswu wäärtus hektari pealt (§ 6) määratakse kindlaks iga liigi jaoks — wastawalt üksikute maakohdade jaoks, wälja arwatud mitmet seltsi metsamaterjaalide käämuraha keskmistele hindadele 1921 a. ja järgnewate andmete kogumise eel käiwate aastate eest. Saadud summast arwatakse maha maksud, niisama ka metsa walitsemise, hoidmise ja uuendamise kulud. Nende andmete põhjal määratakse kindlaks üksikute metsaliikide keskmine puhas tulukus igas maakohas.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 8. Iga üksiku walduse tulukuse kindlaksmääramiseks kaswatakse igat liiki maade ja metsade hektarite arw walduse koosseisus — wastawa liigi keskmise tulukusega hektari pealt (§§ 4 ja 7). Walduse tulukuse kogusummale lisatakse juurde nende tema osade tulukus, nagu kalapüügi weed, turbatööstus, kiwimurd, lubjasaak jne., millest waldajad tööstuslist kasu saawad. See tulukus arwatakse wälja waldaja poolt sisseantawa ja wastawalt kontroleeritawa teadaande põhjal puhtatulu keskmise määra kohta, mis on saadud ajajooksul 1921 aastast kunni andmete kogumise ajani, samuti, kuid wõrdluse otstarbega, sõjaeelsetel aastatel 1910—1913. Kui kõige selle aja kohta teateid ei ole, wõetakse arwesse andmed lühema aja kohta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 9. Waldaja palwe peale wõib tema päralt olewate maade ja metsade tulukuse summa, mis on wälja arwatud § 8 kohaselt, alandatud saada §§ 19 ja 20 ettenähtud korras, tähele pannes niisuguseid walduse iseäraldusi, mida wõimatu oli arwesse wõtta keskmisel maa- ehk metsahektari hindamisel liikide järele (majapidamist raskendaw maa- ehk metsatüki asupaik, weepuudus, mittesoodsad kliimatingimised jne.).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 10. Üürileantawate hoonete tulukus arwatakse wälja keskmise üürimaksu järele, maha arwatud kõik kulud, mis on ühendatud:

a) waranduse pealt maksude maksimisega;

b) hoonete korrashoidmise, kinnitamise, walwe ja remonteerimisega, ja

c) kohaliste olude järele tõenäoline tulu alawõte ruumide tühjaltseismise tõttu.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 11. Hoonete tulukus, mis ajutiselt ei ole üürile antud ehk mida waldajad oma tarwitada on wõtnud, niisama niisuguste hoonete tulukus, mis waldajate poolt on üle antud teistele isikutele ehk asutustele tasuta kasutamiseks, arwatakse wälja keskmiste üürihindade põhjal samasugustes ehk üheaolistes tingimistes olewate hoonete eest. Sellessamas korras arwatakse wälja hoonete tulukus, mis silmanähtawalt eesõigustatud tingimistega on üürile antud iseäralise wahekorra tõttu waranduse waldaja ja üürniku wahel (sugulus, hõimlus, heategew siht jne.).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 11 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 12. Kui maatükil, mis ühe isiku päralt on, leiduwad teise isiku hooned, kes maatükki tähtajalise rendiõiguse põhjal kasutab, siis arwatakse rentniku hoonete tulukuseks see summa, mis saadakse kui hoonete tulukusest keskmine rendihind hoonete alla renditawa maatüki eest maha arwata.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 13. § 10. ülesloetud mahaarwamiste suuruse kindlaksmääramiseks jaotatakse kõik maakonnas leiduwad hooned liikidesse, wastawalt nende keskmisele kogusissetulekule ja peale selle wastawalt materjaalile, millest nad ehitatud, alajagudesse — kiwi-, puu- ja segamaterjaalist hooned. Iga liigi kohta määratakse kindlaks mahaarwamiste suurus, millekohased nime-

kirjad hindamise peakomitee poolt kokku seatakse ja „Riigi Teatajas“ kuulutatakse.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 13 on nähtawa enamuslega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 14. Kohtadel, kus hindamine 4. juuni 1901 a. seaduse korras on juba toime pandud, tulewad koha peal hinnata ainult uuestitekinud waldused ja uuestiehitatud hooned. Erandid selles asjas wõib teha üksikutel juhtumistel maakonna hindamise komisjoni kinniswara waldaja palwe peale wõi maakonnawalitsuste teadaannete põhjal.

J. Tõnisson (rhw.): Mida siin mõeldakse erandite all?

Aruandja **Chr. Arro**: Ma arwan, et see tekstist arusaadaw on. Uuesti hindamine wõetakse ette waldaja palwe peale, kui ta nõuab, et ta maa saaks uuesti hinnatud ja kui maakommissjon selle palwe läbi waatab. See oleks erand. (**J. Tõnisson** (rhw.): Mitte aga ka see, et hindamise aluseid wõiks komisjon muuta?)

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 14 on nähtawa enamuslega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): Hindamise asutused. § 15. Kinniswarade hindamise toimepanekuks asutatakse hindamise peakomitee ja maakonna hindamise komiteed; peale selle kutsutakse kokku igas wallas hindamise komisjonid.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 15 on nähtawa enamuslega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 16. Hindamise peakomitee moodustawad rahaministri juhatusel:

- siseminister ehk tema abi,
- põllutöominister ehk tema abi,
- rahaministri abi,
- otsekoheste maksude peawalitsuse juhataja,
- liikumata waranduste maksuameti (katastri-ameti) juhataja,
- omawalitsusasjade peawalitsuse juhataja,
- maakorralduse peawalitsuse juhataja,
- metsade peawalitsuse juhataja ja kaks maawaldajat Lõuna- ja Põhja-Eesti

põllumeesteseltside keskseltside nimetusel — iga keskseltsi poolt üks; peale selle wõtawad osa nõuandwa häälega maakonnawalitsuste esimehed asjade arutamisel, mis nende maakonda puutub.

Märkus: Rahaministri äraolekul täidab esimehe kohuseid siseminister.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 16 on nähtawa enamuslega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 17. Maakonna hindamise komiteesid moodustawad maakonnawalitsuse esimehe juhatusel maakonna maksuinspektorid, kaks põllutöoministeari esitajat, wanem hindaja ja kolm kinniswara waldajat maakonnanõukogu walikul, kusjuures mitte vähem kui kaks nendest peawad maaomanikud olema.

Märkus: Maakonnawalitsuse esimehe äraolekul, ehk kui tal wõimalik ei ole koosolekule ilmuda, täidab esimehe kohuseid üks maksuinspektoritest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 17 on nähtawa enamuslega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 18. Igas wallas asutatakse hindamise komisjonid, mida moodustawad hindaja juhatusel wallawanem ja üks kinniswara waldaja walla piirides asuwate kinniswara waldajate üldkoosoleku walikul.

Märkus: Hinnatawa kinniswara waldajal ehk tema esitajal on õigus sõnaõigusega komisjoni tööst osa wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 18 on nähtawa enamuslega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 19. Hindamise peakomitee ülesandeks on:

a) kinniswarade hindamise üldiste aluste äramääramine, niisama ka selleks tarwismine wate teadete kogumine ja läbitöötamine;

b) järelwalwe maakonna hindamise komiteede ja walla komisjonide tegevuse üle kinniswarade üleskirjutamisel ja hindamisel ja juhtnõõride andmine selle hindamise korra ja wiiside kohta;

c) maksuinspektorite poolt maakonna hindamise komiteede otsuste peale sisseantud protestide lahendamine;

d) waldajate palwete läbiwaatamine üldistel alustel wälja arwatud tulumäära

alandamise kohta nende päralt olevate maade ja metsade pealt (§ 9);

e) kaebtuste otsustamine, mis maa-konna hindamise komiteede poolt toimetatud üksikute kinniswarade hindamise kohta sisse antakse;

f) hinnete lõpulik kinnitamine.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Kerem rõhutas juba, kui suur tegelik tähtsus on sellel, et hindamisel jääksid alused endisteks. Siin ei ole mitte üksi ajawiitmisega tegemist, vaid ka suure töö ja ainelise kulu kokkuhoidmisega. Siin tehakse tõesti ilma asjata tööd, kui nüüd hakatakse muutama neid aluseid, millede põhjal Liiwimaal läbiwiidud hindamine sündis. Liiwimaa hindamisel olid aluseks wõetud Saksi riigis enne seda läbiwiidud maahindamise alused, millede põhjal suurelt jaolt ka Saksamaa maahindamine sündis. Ka Wenemaal hinnati maid selle järele, niihästi Nishni-Nowgorodi, kui ka teistes kubermangudes. Wene teadlased tunnistasid, et need alused kõige soodsamad on, mis sellel alal tarwitada wõib. Ja kes tunneb hindamise aluseid, see teab, et Liiwimaal läbiwiidud maahindamine oli hästi põhjendatud. Kui meil nüüd hakatakse sellel alal wäiksemaidki muudatusi ette wõtma, siis muudaks see wahekorra üksikute maakohtade ja talude puhaskasu wäljaarwamisel, nii et protestisid tuleks kui wihma. Ja täie õigusega hakataks selle wastu protesteerima, et maksu aluseid muudetakse mitmesugusteks. Tehakse see aga otsekohe kohuseks, siis wõime julged olla, et siin muudatusi tuleb ja meie oleme siis tagant järele tunnistajateks, et asi paratamata.

Sellepärast panen ma ette selle paragrahwi lõpule juurde lisada tähendus: „Kinniswarade hindamise üldised alused jääwad nendeks samadeks, mis ette nähtud olid 1901 a. hindamise seaduses.“

Rahaministri abi **K. Rosen-dorf**: Selle seaduse lugemise juures on mitu korda arusaamatusi tekkinud. Nimelt ei ole mitte wahet tehtud, et siin uleb kaks momenti ära eraldada: esimene moment on maa wäärtuse wõi maa klasside kindlaksmääramine ja teine moment tulu hindamine. Nagu siin § 4. mööda minnes wist öeldud on, tuleb see teine moment ainult 4—5 aastat hiljemalt, nii kuidas boniteerimise töö saab lõpetatud. Rkl. härra Tõnisson awaldas kahtlust, et

nähtawasti siin peakomiteele pannakse kohuseks koguni teist alust wõtma, teist alust luua ja nende aluste põhjal üldist hindamist läbi wiia. Niisuguste aluste muutmise juures oleks ja mööda pääsemata, et kõik see materjaal, mis Liiwimaal olemas ja mille peale omal ajal suurt rõhku pandi, nüüd ära kasutataks, sest muidu wenib meil see töö 6 aasta asemel 10—12 aasta peale ja kulud 148 miljoni asemel kaswawad 500—600 miljoni. Need on faktilised andmed, mis juba wälja rehkendatud. Sellest wälja minnes oleme meie ka siin kindlal waatel, et siin aluseid muuta ei tohi. Boniteerimine peab läbi wiidud saama nende juhtnööride põhjal, mis Liiwimaal maksuma pandud. Kui aga siiski peakomiteele õigus on antud ära määrata klassisid, siis selles mõttes, et wõib olla Põhja-Eestis, naroowatagusel, Saaremaal ja Petseriimaal, kus boniteerimist senni mitte läbi wiidud ei ole, wõib olla, et seal wõiwad teised maaolud olla. Mulle ütles üks asjatundja kaunis kindlasti, et siin Põhja-Eestis olla teine maa, missugust Lõuna-Eestis mitte ette ei tulla. Tähendab, klassifikatsioon, mis on maksew Liiwimaa kohta, tuleks täiendada selle klassiga, mis siin Põhja-Eestis ette tuleb. Ja selles mõttes peab peakomiteele õigus jääma ära määrata klassifitseerimist. Temal ei ole mõtet teha seda igalpool. Ma paluksin Riigikogu liikmeid selle peale tähelpanu pöörata, et siin aluseid muuta ei tule. Boniteerimine tuleb läbi wiia endise plaani järele.

Maa tulukuse kohta tuleb aga teine töö teha, siin tulewad Liiwimaa kohta makswad puhaskasu rublad lihtsalt annulleerida. (J. Tõnisson (rhw.): Kui palju see aega wõtab?) Aasta kunni poolteist. Meie oleme nii kawatse nud, et wiimased kaks aastat tulewad selle hindamise teadete korjamise peale ära kasutada ja need andmed siis annawad meile pildi selle kohta, missugused tulewikus need puhaskasu rublad saawad olema. Kui meie jätaksime Liiwimaa nii kui ta on, see wiljatoowus, need kulud, mis põllupidamisel Liiwimaal olid 1903 a., ja kui mujal hakkab nüüd uus kord maksma, siis meie rikume tingimata wahekorrad ära. (J. Tõnisson (rhw.): Hinnake wanade hindade järele!) Kust saame meie need wanad hinnad, mis oli 1903 aastal? Peale selle peab siin ju sellega rehkendama, et nüüd maareformi läbiwiimise järele meie põllu-

pidamine hoopis teise kuju on omandanud. Väikesi asunikka, keda enim ei olnud, on suur hulk juurde tulnud ja nende kohta peab teateid korjama, kui palju neile selle uue maa kasutamine maksma läheb. Seaduses on küll ette nähtud, et neid wanu hindu, mis enne sõda olid välja rehkendatud, kontroll-materjaliks tuleb võtta, ilma nendeta läbi ei saa. Iseenesest mõista, et mida rohkem meil võimalik on korjata teateid kulude ja tulude kohta, et seda parem, seda õiglasem tuleb maahindamine välja. Aga peab ka sellega rehkendama, et siin on niisugused erakorralised aastad olnud, nagu sõjaaegsed, siis 1919, võib olla ka 1920, kus erakorraliselt suured, mitte õiglased hinnad olid, mis tingimata välja tulewad jätta, sest kui meie niisuguseid võtame aluseks, siis mingisugust õiget pilti ei saa. Üldse peab ütleva, et praegusel ajal hindamist toime panna on väga raske ülesanne, sest ei ole veel mitte need üksused kindlad. Aga enne kui hindamisele asuda, peavad piirid olema selged, peab olema teada, mis hindamise objekt maksimaalselt või minimaalselt võib anda, ja alles siis võib keskmist tulu välja rehkendada. Praegu ei ole meil piirid veel mitte kindlad ja sellepärast ei ole ka hinnad mitte stabiilsed, ei ole teada, kuipalju teatud maakoht hakkab tulu andma, sest maa kasutamine on muutunud teiseks. Kõik need raskused annavad ennast tunda hindamise juures. Juba komisjonis oli sellest jutt ja mina toonitasin ka seal, et meie peame lahtiste silmadega selle peale vaatama, et mitte 20 ja 25 aasta järele, vaid võib olla 30 aasta järele tuleb uut hindamist ette võtta. Hindamist õiglaselt läbi viia on väga suur ülesanne, Riigikogu ja tema komisjonide poolt on mitmelt poolt rahaministeeriumile etteheiteid tehtud, et meie maksusüsteem ei ole mitte korras, et meil maksude maksmine ei ole mitte õigele alusele rajatud. Nõuda meilt õiget maksusüsteemi seal, kus meil maksu alused on segased, ei ole mitte õiglane. Meie peame sellest peale hakkama, et meie esiteks oma maksu alused registreerime, kindlaks määrame ja siis nende tulukust kindlaks teeme. Kui meil see töö on tehtud, siis võib meil jutt olla õige maa-maksu võtmisest. Ka maamaksu kohta on see väga tähtis. Edasi, kinniswara müümise juures tulewad need andmed aluseks võtta tempelmaksu võtmise juures. Kui meil ükskord maapank tuleb, siis on meil jällegi odavam laenusid või

krediitid anda, sest meie ei tarwitse siis mitte igakord spetsiaalhindamist ette võtta. Tuleb veel arwesse võtta, et kõik see hindamine võib ka tarwitatud saada rendileandmise juures ja ka kasuküsimuse juures. Asjaolud sundisid rahaministeeriumi asuma selle seaduse väljatöötamise juurde ja teda Riigikogule ette panema praegusel kujul. Siin võib olla ei ole mitte selget pilti. Riigikogul tuleks ainult üht konstateerida, et kui tahetakse paremaid resultate kätte saada, siis tuleks oodata 10, võib olla 12 aastat. Siis on muidugi olemas paremad süsteemid, millele järele võib hindamist toimetada. Seda aega ära oodata ilma igasuguste maksude võtmiseta, läheks see vähemalt 500—600 miljonit maksma. See seadus, mis on Liwimaal läbi viidud, ei ole mitte halb. Selle seaduse alusel võib väga hästi hindamist läbi viia. Võib isegi ütelda, et see seadus on modern seadus ja tema resultaadid võiksid õige kasulikud olla, kui see töö meil õnnestab läbi viia.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Rahaministeeriumi esitaja tõi meile täiesti selgust selle kohta, et meil mitte ainult tulukuse väljaarwamise alused, vaid ka maapinna headuse hindamise alused tulewad muutmisele, kõige pealt Põhja-Eestis, võib olla ka narowataguses. Põhjendus aga, mis rahaministeeriumi esitaja ette tõi, on minu arwates väga nõrk geoloogiliselt. Seda teatakse väga hästi, et kogu Eesti oma mullapinna poolest kaunis ühtlane on. Võib ainult sellest kõnelda, et mullakiht põhjapool õige õhukene on, kus siluurkiht otsekohe nähtawale tuleb. Mida rohkem lõunapoole, seda rohkem kaob siluur mullakihi alla ja ühtlasi muutub ka mullakiht paksemaks. Ei ole mingisugust põhjust selleks, et meie peaksime hindamise aluseid muutma. Need 14 kategooriat, mis 1901 a. seaduses ette nähtud, võimaldavad juba hinnata igasuguse pinna iseäraldusi, ilma et tarwis oleks nende aluste muutmist läbi viia. Mis aga puutub tulukuse hindamisesse, siis tähendas rahaministeeriumi esitaja, et täielikku hindamist meil praegu võimatu on läbi viia. Kui asi nõnda on, siis mis mõttes hakata taga ajama neid iseäraldusi, mis meil on maareformi läbi tõusnud? Kui teie jälgite lähemalt 1901 a. seadust, siis teie leiata, et seal on harukorraliste eriolude järele, mis tulukuse kohta tähtsad on, võimaldatud erandite ja väljawõtete tegemine. Ütleme nüüd, asunikud on ilma

hooneteta, nemad ei ole saanud veel oma majapidamist nõnda kaugele wiia, et nad saaksid nõnda oma maad harida, nagu talupidajad, kellel on talupidamine korras. Siis ei saa ju hoonetehindamise läbi seda wahet kätte. Mis see aitab, kui teie pa-
uete arwesse, et seal on neid ja neid hoo-
neid olemas, teistel ei ole neid mitte? Kui
teie tahate jälgida tüüpilisi majapidamisi,
siis peate arwesse wõtma niisuguseid
kohti, kus ei ole mingisuguseid majasid,
et niisugune koht, kus ei ole hooned ja
kus ei olegi majapidamine joones, toob nii
ja niipalju kasu. Mis teie siis sellega kätte
saate? Kas see mõjub nende talude
peale, kus majapidamine endist wiisi joo-
nes on? See ei muuda kogu seda sisse-
tuleku wahekorda mitte, mis juba fiksee-
ritud on oma tulukuse seisukohast. Ja
teil wõib ainult üks püüd olla kätte saada,
kui palju wõiwad tuua niisugused maha-
pidamised, kus majapidamine mitte veel
täies joones ei ole? Rehkendage see prot-
sent wälja ja pange see nende kohta
maksma, kus asunikkude kohad ilma hoo-
neteta ja sisseseadeta on. Põhja-Eestis
on need 25 tuhat talu, mis olid Eestimaal
mõisnikkude krediitseltsis, juba hinnatud
siis, kui nad omale täiendawat laenu taht-
sid saada. See hindamine on läbi wiidud
neil alustel, mis 1901 a. seadus ette nägi
ja seda ei ole tarwis enam ümber hin-
nata. Kui teie jätate asja nii, siis on teil
ometi selge, et meil eelsõjaaegse ajaga
wõrreldes iseäranis lähematel aastatel,
ütleme, 6 aasta kestel, kus see hindamine
läbi on, rahwamajanduses suurt wahet ei
ole. Meie talud on sõjaajal palju wähe-
wiljakusega töötanud, kui praegu ja wõib
julgesti ütelda, et 6 aasta pärast meil um-
bes samasugune seisukord on, mis enne
sõda. Nüüd ütlete teie, et maksurublad
ei kõlba mitte. Kes käsib teid maksurub-
ladest kõnelda! Ütelge, et maksud jää-
wad endiseks, wõtke siis neid wälja puu-
dades, minu pärast wõi kilogrammides,
teil on ju kindlad alused olemas ja pare-
mini nüüd teie neid aluseid uutes oludes
ei saa! Kõik see tuhande talu majapida-
mise uuesti uurimine ja läbitöötamine on
just Jumala muidu mahawisatud töö.
Kui teie tegemist ei tee just uute majapi-
damistega, mis erioludes töötawad, siis
teie wõidate 148 miljonist igatahes mitu-
teistkümmend miljonit ja teie wõidate
ühtlasi ka aastaid, sest poolteise aastaga
teie seda tulukuse ülewaadet wälja ei
rehkenda. Wõib ette ütelda, et selleks
2 kummi 3 aastat ära kulub, et mobilisee-

rida asjatundjaid jõudusid jne. Sellest
tööst langeb siis igatahes suur osa ära ja
wast ühe kolmandikuga saate teie tõesti
toime. Teil on rahakulude poolst wõit,
teil on tööjõu poolst wõit, teil on aja
poolst wõit! Ja wahe ei ole mitte kõne-
lemisewäärt, kuigi wast mõned wäikesed
wirwendused mõnedes taludes lahku lä-
hewad sellest, mis 1912 ja 1913 a. olid!
Sellepärast annaks mina heameelega
kommissjoni tagasi selle töö, mis nii pea-
liskaudselt on tehtud. Et tohitakse tulla
niisuguste kawatsustega esile, kus õieti
on suurte riigimajandusliste raskustega
tegemist! Ma ei tea, mõni wäikene abi-
jõud ministeeriumist tuleb selle seadusega
siia, teeb mingisugused arusaamatud kee-
lelised uuendused, mida ka Aawik ise ei
seleta, ning walitsuse komisjonis —
seal wõetakse kõik wastu! Sest on ju
jälle midagi uut! Meie tahame ju uued
olla! Ja ka Riigikogusse meie laua peale
tuuakse see keeleline puder, kuna aga
sisuliselt ei ole seal midagi uut. Kuid mis
see kõik meile maksma ei lähe, kas ei
wõi meie seda aega palju kasulikumalt
ära kasutada. Paneme need inimesed, kes
selle juures töötawad, teiste ülesannete
kallale töösse, siis läheb asi palju pare-
mini! Sellepärast jään mina oma ettepa-
neku juurde.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna
on aruandjal.

Aruandja **Chr. Arro**: Rkl. härra
Tõnisson'i ettepanek — märkus — kommis-
jonis arutusel ei olnud ja ma ei saa ka
temaga mitte ühineda.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Tõ-
nisson'i poolt on ettepanek tehtud wõtta
käesolewa paragrahwi juurde järgmine
märkus: „Kinniswarade hindamise üldi-
sed alused jääwad nendeks samadeks,
mis ette nähtud olid 1901 a. hindamise
seaduses.“ (J. Tõnisson (rhw.): Kui
Teie tahate, et seal kaksipidi
mõtlemist pole, lisan sellele
märkusele veel mõned sõnad
juurde.) Sõna on rkl. Tõnisson'il re-
daktsoonilise paranduse tegemiseks.

J. Tõnisson (rhw.): Mina panen
nii ette: „Kinniswarade hindamise üldi-
sed alused jääwad nendeks samadeks, mis
ette nähtud olid 1901 a. hindamise seadu-
ses, wälja arwatud erialused selle kohta,
kuidas hinnata asunikkude ja muude uute
kohtade tulukuse lahkuminekut teiste ma-
japidamistega wõrreldes.“

Juhataja **K. Wirma**: Ma pean
Riigikogule teatama, et ma arwasin, et

rkl. Tõnisson mõne redaktsioonilise paranduse teeb; kuid rkl. Tõnisson on teinud paranduse, mille kohta Riigikogus läbirääkimisi ei ole olnud. Kodukorra järele on läbirääkimised selle paragrahwi kohta lõppenud ja sellepärast ei saa ma seda tagant-järele tehtud parandust hääletamisele panna. (J. Tõnisson (rhw.): Siis pidage läbirääkimised!) Ma saan rkl. Tõnissoni poolt tehtud parandust ainult selles ulatuses hääletamisele panna, mis ma juba ette lugesin. (Hääletatakse.) 3 häält on vastu, — märkus on enamusega vastu võetud. Panen paragrahwi ühes vastu võetud märkusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 19 on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 20. Maakonna hindamise komiteede ülesandeks on:

a) hindamise peakomitee korraldusel kohaliste uurimiste ja celkuulangute toimepanemine asjus, mis puutuvad kinniswarade hindamisesse;

b) heaksarvamiste esitamine hindamise peakomiteele, viimase ettepanekul, kinniswarade hindamise üldiste aluste kohta, niisama kõikide kogutud hindamismaterjaalide esitamine;

c) hindajate ja walla hindamise komisjonide tegewuse juhatamine ja walw nende tegewuse üle;

d) walla hindamise komisjonide poolt kokkuseatud maade ja metsade liikidesse jaotamise kawade ja muude nende poolt kogutud hindamise andmete läbiwaatamine ja tarbekorral parandamine ja nende esitamine hindamise peakomiteele;

e) maakonna jaotamine üksikutesse maakohtadesse materjaalide minewuse tingimiste järele, niisama raioonide eraldamine, mis põllutöösaaduste minewuse poolest iseäranis soodsates tingimistes on, ehk aga, ümberpöörduvalt, iseäranis halbades tingimistes (§ 4 ja § 6);

f) palwete (§ 19 p. d.) ja hindamise toimetamise peale sisseantud kaebtuste wastuwõtmine ja edasisaatmine hindamise peakomiteele ühes oma seletuste ja heaksarvamistega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 20 on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **Chr. Arro** (loeb): § 21. Walla hindamise komisjonide ülesandeks on:

a) kawade kokkuseadmine hindamisele tulewate kõlbulikkude maade ja metsade jaotamise kohta üldistes hindamise alustes äramääratud liikidesse;

b) teadete kogumine maade tulukuse kohta;

c) hoonete hindamiseks tarwisminewate teadete kogumine;

d) selle paragrahwi p. p. a—c äratähendatud kawade ja teadete esitamine maakonna hindamise komiteele;

e) kinniswarade koosseisu üleskirjutamise toimetamine, niisama ka maa headuse äramääramine;

f) maakonna hindamise komitee poolt antud ülesannete täitmine kinniswarade üleskirjutamise ja hindamise asjus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 21 on nähtava enamusega vastu võetud.

Kuulutan harilikult weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 8.5 min.

Peale waheaga algab koosolek kell 8.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päwakorras edasi, uue paragrahwi ettepanekuks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Panen ette seaduse juurde wõtta uus paragrahw: „Kinniswarade hindamise üldised alused jääwad nendeks samadeks, mis ette nähtud olid 1901 aasta hindamise seaduses, wälja arwatud erialused selle kohta, kuidas hinnata asunikkude ja muude uute kohtade tulukuse lalkuminekut teiste waremhinnatud majapidamistega wõrreldes.“

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **Chr. Arro**: Wäga raske on siin seisukohta wõtta. Ei saa nii lühikese ajaga uue paragrahwi sisuga tutwuneda. Usun, et see niisama raske on Riigikogu liigetelgi, nagu minul, kui aruandjal. Imeks panna tuleb aga seda, et kõikide nende rühmade poolt, kellede esitajad selle seaduse arutamise puhul komisjoni koosolekutel wiibisid, nüüd siin niisuguste imelikkude arwamistega käesolewa seaduse kohta, esinetakse. Wast siis on ometi parem, kui see uus paragrahw saab komisjonis läbi waadatud ja sellepärast nõuan ma selle ettepaneku

kommisjoni andmist, ning ühtlasi tuleks siis ka käesolewa seaduse teine lugemine katkestada.

Juhataja K. Wirma: Et aruandja paragrahwi komisjoni andmist on nõudnud, sellega on see küsimus otsustatud, sest kodukorra § 52 põhjal on aruandjal õigus komisjoni andmist nõuda. Sellega oleks käesolewa seaduse teine lugemine senni katkestatud, kunni komisjon wastawa ettepaneku Riigikogule teeb. Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

5. Eesti rahwakerakonna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsuse keskmiste tulunormide määramise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Tulumaksu-seaduse § 41 täh. 4 ja 5 alusel määrab maapidajatele keskmised tulunormid kindlaks Wabariigi Walitsus, mis ka käesolewa aasta kohta teostatud, nagu „Riigi Teatajas“ nr. 160 lugeda. Läänud aastal ei

awaldanud selleaegne Wabariigi Walitsus tulunorme mitte, mille tagajärjel nii paljudki ülekohtused tulumääramised ette tulid, ilma et selle juures maapidajal võimalus oleks olnud makswate keskmiste normide peale toetades wastulausetega esineda. Üldiseks liig kõrgete tulunormide määramine siiski ei kujunenud, mis oletada laseb võimalusi: 1) kas olid keskmised tulunormid siiski wõrreldes mõõdukad, mida maksumääramise komisjonid siis piirita nii mõnelgi juhtumisel suurendasid; 2) ehk olid üldised normid küll liiategi kõrged, aga kohalistele komisjonidele oli võimalus jäetud normisid mitme wõrra vähendada teatawatel juhtumistel.

Käesolewa aasta normid on kui makswa seaduse osa „Riigi Teatajas“ awaldatud, mille juures ühtegi muud vähendamise võimalust ette ei ole nähtud, kui 25% üldisest summast asunikkudele.

Nimetatud normide alusel hinnatakse tulud maapidamisest maakondade järele kunni järgmiste suurusteni:

5-tiinuline põld — tulu 55.000 kunni 80.000 margani;

12-tiinuline põld — tulu 112.000 kunni 164.000 margani;

20-tiinuline põld — tulu 165.000 kunni 240.000 margani;

30-tiinuline põld — tulu 199.200 kunni 300.800 margani.

Kes wähegi tutaw maapidajate tuludega, see peab otse ütleva, et sellel määral waewalt küll kellegil maapidajal tulu oli põllust. Missugustest majapidamistest sarnased andmed saadud, jääb meile arusaamatuks. Meie arwates on esitatud normid ennem küll kahekordsed ülemmäärad, kui keskmised tulunormid.

Selle juures ei oleks mitte ülearune tähendada, et põllupidamine praegu järjest terawamaks minewat kriisi põeb. Sõja järeldustest kiire kosumine ei ole maad wõtmas, nagu ehk loota wõidi. Põllusaaduste hindade kiire langemine, töötingimised ja eriti weel turupuudus, mõjuwad suuresti tulude kokkusulamisele kaasa; selle wastu suurenewad kulud iga päewaga, mis ahwardawad majapidamisi majanduslise pankrotiga, eriti weel asunikkude omi.

Kui nüüd sarnases seisukorras olewaid majapidamisi koormata ülejõukäiwate maksudega, käesolewal juhtumisel just ülekohutuse maksuga, siis on selle tagajärg ainult see, et meil riiki kandew tähtsam tööharu — põllupidamine — warem ehk hiljem kokku wariseb.

Lõpuks olgu weel ühe wäga iseäraliku, meie arwates otse seaduswastase, märkuse peale tähelpanu juhitud, mis põllupidajate tulumaksu teadaandelehe neljandale küljele teadmiseks trükitud. Selle määrusega keelatakse maapidajaid oma tulu deklareerimast, kui neil täielikku raamatupidamist ei ole, sest komisjon ei wõtwat niisuguseid ülesandmisi arwesse. Kuidas seda makswast tulumaksu-seadusest wälja lugeda saab, jääb meile arusaamatuks.

Kõike seda arwesse wõttes, teeme ettepaneku pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et määratud ja „Riigi Teatajas“ wäljakuulutatud keskmised tulunormid kaugelt suuremad on, kui põllupidajate tegelikud tulud olid mõõdaläänud aastal?

2) Kui see Wabariigi Walitsusel teada, siis, mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et õiglasi keskmisi normisid maksma panna?

3) Millega on seletataw maksulehtedel trükitud märkus, et nende maapidajate tulu ülesandmisi arwesse ei wõeta, kellel täielik raamatupidamine puudub?

Seda arupärimist palume wõtta järgmise Riigikogu koosoleku päewakorda.

Eesti rahwaerakonna Riigikogu rühma nimel:

Tallinnas, 10. jaanuaril 1923 a.

(Allkirjad) A. Kerem.

J. Westholm.

O. Liigand.“)

A. Kerem (rhw.): Esinedes arupärimisega ei ole rahwaerakonna Riigikogu rühm kuidagi tahtnud raskusi sünnitada walitsusele. Kuid wäljakuulutatud keskmiste tulunormidega on loodud siiski sarnane seisukord, et mööda ei pääse awalikkudest waidlustest, kus selgitada wõidakse, kui palju õigustatud ehk mitte õigustatud need normid on, mis on walitsus keskmiste tulunormidena maapidajatele kindlaks määranud. Tulumaksuseadus, nähes ette raskusi tulumaksu suuruse määramisel maapidajatele, tahtis asja lihtsustada, lubades siin maksu määrata keskmiste tulunormide alusel, mida Wabariigi Walitsus iga aasta kinnitama pidi. Sellega anti Wabariigi Walitsusele võimalus õieti väga suure ja laiaulatuslise asja üle otsustada, mille juures on huwitatud peajasjalikult kaks poolt: ühelt poolt riigikassa, kelle huwides muidugi wõtta niipalju, kui wähegi võimalik, teiselt poolt aga üldised põllupidamise huwid, et sarnane maksuwõtmine mitte nii koormavaks ei muutu, et põllupidamine selle all ägaks, ehk koguni warisema hakkaks. Kui meie keskmisi tulunormisid wõrdleme, ma kawatsen siin üksikuid ette tuua, siis näeme, et nad kaugel üle keskmise tulu ulatawad. Tulud majapidamisest hinnatakse järgmiste suurusteni: wiietiinulise põllu pealt, Wiljandimaal, kus põllud kõige wiljakamad, wõetakse 55.000—80.000, Wirumaal 50.000—70.000 ja kui wõtta kõige wiljatumaid maid, nagu Saaremaa, seal wõetakse 35.000—55.000. Muid märkusi normide juures ei leidu, ei räägita ka sellest, kas rendimaa ja omandusmaa kohta ühised normid on arwatud. Nähtawasti arwatakse omandusmaa rendimaaga ühesuguseks. Et Wiljandimaal, olgugi wiljarikkal maal wiie tiinu pealt 80.000 kasu saadakse, on minu arwates liiga palju. Nii palju kui mina põllumajandust tunnen, ei wasta see kuidagi tegelikule elule. Ma saan aru, et see, kellel aiapidamine on, wõib küll wiie tiinu pealt 80.000 ja isegi rohkem kasu saada, kuid

meie ei saa hariliku põllupidamise tulusid aiapidamise tuludega wõrrelda. Norm selles suuruses on liig wiietiinulise majapidamise juures; jätta wõiks teda siis, kui omanik ise kõik teeb ja kohal mingisuguseid wäljaminekuid tööjõu palkamiseks ei ole; kuid wiietiinulise koha omanik wõib olla ka töowõimetu, wõib olla wana lesk, kes ise tööjõu kaotanud. Sarnaseks korra ei näe keskmine norm mingisugust erandit ette, ega saa ka komisjon mingisugust wähendust ette näha. Edasi toon ette veel mõned keskmised normid suuremate majapidamiste kohta keskmises wiljarikkuse poolest maakonnas. 12-ne tiinu põllu juures arwatakse tulu umbes 150.000, 20 tiinu juures 200 ja enamgi ja 30 tiinu juures umbes 300 jne. Niipalju kui mina põllupidajaid tunnen, pean ma otsekohe ütleva, et ükski nendest taludest tulusid sel määral saanud ei ole. Ma arwan, et minul arupärimise põhjenduseks enam arwulist materjaali ette tuua tarwis ei ole. Edasi paar sõna tuluhindamise alustest, sest nagu määrus räägib, on tuluhindamine määratud tiinude järele. Waremalt päewakorras rääkisime, et Lõuna-Eestis maahindamine õige rahuloldaw on, mis sundis Wabariigi Walitsust ka seal tulusid maapinna suuruse, mitte aga teistel alustel hindama. Läänud aastal, kus puhaskasu rubla järele hinnati, pidime iseäralist uudsust nägema: puhaskasu rublad jagati klassidesse, mõnel oli siis I järgu, mõnel II ja mõnel III järgu puhaskasu rublad. Wõrumaal arwati I järgu puhaskasu rubla pealt 1200 marka tulu, Walgamaal wist 1500 marka. II järgu pealt wähem ja III järgu puhaskasu rubla pealt wist, kui ma ei eksi, Walga maakonnas 600 marka. Sarnane talitus on ju absurdne, mida olla ei tohiks ja kuigi kohalised komiteed seda teewad, peaks maksude peawalitsus seda kõrwaldama. Lõpuks tähendan selle peale, mille juures tulumaksuseaduse arutamise puhul peatasin, nimelt nõuti ja wõeti ka seadusesse wastu parandus, mille järele keskmised normid pidid awaldatama „Riigi Teatajas“. Wähemalt 4 nädalat enne deklaratsiooni lõputähtaega, et võimalus oleks nendel, keda normid, nii ütelda jalust rabawad, veel oma tulu deklareerida. Maksulehe neljandale leheküljele on aga märkus trükitud, et põllupidajad tulumaksus ainult siis deklareerida wõiwad, kui neil täieline raamatupidamine on ette näidata. See käik ja nõudmine on aga lausa seaduswastane.

Minu lühikesi märkusi arwesse wõttes, loodan, et küllalt selge ja põhjendatud on arupärimine, et seda wastu wõtta, missuguse ettepaneku mina ka teen.

Juhataja K. Wirma: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes käesolewat arupärimist toetawad, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Kuna kaugelt üle 25 Riigikogu liikme on arupärimise poolt, on arupärimine wastu wõetud. (A. Kerem (rhw.): Palun sõna täiendawaks ettepanekuks.) Sõna on täiendawaks ettepanekuks rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Kuna käesolew arupärimine rutuline on, sest et 1. webruar paneb deklareerimise võimaluse kinni ja Wabariigi Walitsusel wist palju andmeid ei ole tarwis selle arupärimise selgitamiseks, sest need peaksid keskkohas olema, siis teen ettepaneku selle arupärimise peale wastamiseks Wabariigi Walitsusele nädalaajalist tähtaega määrata.

Juhataja K. Wirma: Kodykorra § 90 järele wõib Riigikogu määrata arupärimiste peale wastamise aja, kus juures kõige pealt selles asjas Wabariigi Walitsuse wõi wastawa Wabariigi Walitsuse liikme seisukoht, kui arupärimine tema poole pöördud ja ta koosolekul wiibib, ära kuulatakse. Et Wabariigi Walitsuse esitajatest keegi sõna ei soowi, siis leian mina võimaliku olewat seda ettepanekut hääletamisele panna. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Sellega on käesolew päewakorrapunkt läbi. Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine i. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise peale haridusministeeriumi tegewuse kohta õpetajate Lomp'i ja Mets'a ametist tagandamisel.

Haridusminister A. Weiderman: Austatud Riigikogu liikmed! Iseiswase sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimine on järgmine:

„1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada haridusministeeriumi poolt õpetajate Lomp'i ja Mets'a koolitööst kõrwaldamine ja koolitööle kõlbmatuks tunnustamine ilma põhjuste nimetamata?

2. Kas ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus võimaldada eeltähendatud õpetajatele enesekaitset haridusministeeriumi korralduste wastu?

3. Kas ja kuidas kawatseb Wabariigi Walitsus kaitsta õpetajaid üldse sarnase haridusministeeriumi omawoli wastu?“

Arupärimine, mille peale ma wastust pean andma, puudutab rohkem minu eelkäija, endise haridusministri tegewust, sellepärast, wõib olla, on raske kõiki neid motiive ette tuua, mis põhjust andsid sarnast karmi otsust teha. Ma wõin neid motiive niipalju ette tuua, kui sellest materjaalist näha on, mis mul käsitada oli. Seda küsimust on palutud mitmelt poolt uuesti järeлкаalumisele ja otsustamisele wõtta, kuid ma olen seisukohal, et kui uusi asjaolusid ei ole ette toodud, siis mingisugust põhjust ei ole küsimust uuesti otsustada. Muidugi oleks teine asi olnud, kui uusi asjaolusid ette oleks toodud. Nende materjaalide järele, mis mul tarwitada on, on nende kahe õpetaja tagandamise lugu lühidalt järgmine: Suwel ilmus ühes pealinna ajalehes sarnane teade, et Peetri kihelkonnas on kuueklassiline kool, kus Eesti riigilaulu ei õpetata, waid teda halvaks peetakse. Selle wastu lauldakse internatsionaali ja teisi rewolutsioonilisi laule. Koolijuhataja on selleks muretse nud laululehed, mida enamlaste walitsuse ajal laiali laotati ja nad õpilastele wälja jaganud. Talwel peeti koolides miitinguid, kus koolijuhataja ühes teise kooliõpetajaga kommunistlisi kõnesid pidas. Sellest oli wähe: kooliõpilastele seati kihutuskõned kokku ja poisid lugesid need koolimiitingul ette. Eesti riigi iseseiswuse aastapäewa pühitsemisele seisis koolijuhataja kaigesti wastu, kuid teistel õpetajatel läks korda läbi wiia, et koolitöö sel päewal seisis. Wenemaa rewolutsiooni aastapäewa pühitseti punaste lippudega. Weel enam, Wiktor Kingissepp'a surma puhul korraldati koolis leinapäew mustade lippudega. Arusaadaw, et haridusministeerium ei wõinud selle sõnumi kohta mitte külmaks pealtwaatajaks jääda. (J. Piiskar (is.): Saadeti telefonogramm?) Haridusministeerium nõudis kiires korras Järwamaa kooliwalitsuse poolt teateid selle kohta, kuipalju see teade tööoludele wastab. Järwa maakonna kooliwalitsuselt saadud wastuses 15. septembrist selgub, et nimetatud sõnum Särgwere kuueklassilise algkooli kohta käib, mille juhatajaks oli Julius Lomp. Üht-

lasi pani Järwamaa kooliwalitsus ka esialgse juurduse toime. Aga et see juurdlus mitte täielik ei olnud, siis sõitis haridusministri abi härra Sauer kohale, et asja kohta täielikule selgusele jõuda. Sellest juurdlusest selgub, et Särgwere algkoolis tõesti on õpilaste hulgas kommunistlik kihutustööd tehtud, mille peahingeks oli sama kooli õpetaja Mets, koolijuhataja Lomp'i lahkel õnnistusel. On õpetatud ja ette kantud tunnielsetel koosolekutel kommunistlikka laule, mõnikord ka kooliruumides rewolutsioonilist internatsionaali ja „punast lippu“ lauldud, millest õpetajad Mets ja Lomp osa wõtsid. Omas kirjalikus seletuses, millele härra Lomp ise on alla kirjutanud, awaldab ta isegi kahetsust, et „internatsionaal“ ja teised sarnased laulud ei ole algkooli õpekaswasse üles wõetud. Tema nimetab, et „internatsionaali“ on lauldud ühel era kooswiibimisel. (L. Johanson (sd.): Aga mis Teil siis selle wastu on? K. P ä t s (põl.): See muusika ei meeldinud.) Ma kannan seda siin ette, see on materiaalsiks, et pärast tarwili järeltõu saaks teha. Hommikused õpilaste koosolekud, sel ajal kui õpetaja Mets kõneles, kujunesid päris agitatsiooniks, kus õpilasi kutsuti üles rewolutsioonile, mis „kui kewadine wesi wana kõntsa ja prahti ära uhub.“ Teiste õpetajate elu, kes sarnase teguwiisiga nõus ei olnud, — neid teisi oli kolm, — lehti päris kibedaks, neid sõimasid Lomp ja Mets „palgalisteks äraandjateks“, politseimeesteks, „memme-poegadeks“ jne. (K. P ä t s (põl.): Ise olid wist „taadipojad“!) Isegi õpilaste hulgas ilmusid halwakspanewad karikatuurid nende kolme õpetaja kohta õpilaste poolt toimetatawas ajakirjas „Töö ja teadus“, mille korrektoriteks olid Lomp ja Mets. Ka wälispidiselt püütakse oma halwakspidamist Eesti wastu üles näidata. Söögitoas on rippunud kolm lippu, nendest on kaks punast ja üks Eesti lipp. Nendega oli sagedane sekeldus. Õpetaja Mets'a korraldusel riputati punased lipud ikka kõrgemale ja kõrgemale. (Üldine naer.) Nii tahtis tema oma halwakspanemist Eesti wastu wäljendada. Kui aasta otsa oli õpilaste seas kihutustööd tehtud, mitte ainult eelkoosolekutel, waid ka tundidel — selleks põhjenduseks on mul siin mitu wäljawõtet antud tunnistustest, ma toon siin ühe, kus teine õpetaja oli Mets'a maadeteaduse tunnis; nimetatud tunnis pühendas õpetaja Mets terve tunni kommunismi liikumisele Indias, tarwitades

wiimaseid ajalehe sõnumeid, nimetades inglasi päriselanikkude rusujateks jne.; õpetaja Mets'a siht oli, nagu üks õpilane ise tunnistab, õpilastest „klassiteadwaid töölisi“ kaswatada; — kui nüüd aasta oli möödunud, tuuakse lapsed ekskursiooniga Tallinna ja wiiakse siin wiibimata kommunismi akadeemiasse, töölistekeldrisse. (Naer.) Sinna on õpetaja Mets neid wiinud, kes ekskursiooni juhataja oli, ja seal keldris oli peale Wanja weel teisi. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kes seda kõik räägib?) Seda tunnistab Mets ise, kes neid sinna on wiinud, ainult wahega, et mitte tema ei ole lapsi sinna wiinud, waid lapsed olla teda sinna wiinud. (Üldine naer. Juhataja helistab.) Ka ütleb, et teine isik on neid wastu wõtnud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas Teie arwate, et see on kuritegu?) Ei, oodake, mina lähen edasi (Naer pahemal poolt) ja pärastpoole teen ma järeldused. Teine õpetaja tunnistab, et tema tahtnud tagasi pöörata sealt keldrist, kuid õpetaja Mets oli ikkagi ekskursiooni juhataja ja lapsed ei tahtnud ka enam ära minna. Üks agaram parteitegelane hakkas lastele kõnet pidama, neid üles kutsudes sõjakäigule pilke ja ajakirjade kaudu õpetajate wastu, kes kommunismi poolehoidjad ei ole. Õpetaja Mets wastas pühalikult, et see juba kõik tehtud. Siis kutsuti lapsi üles asutama seltsi, kuidas selle nimi pidi olema, ei mäleta enam... (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas kõik seal keldris?) Jah, jah seal keldris kõik. Oli weel palju manitsusi ja soowe, mis kestsid ligi kolm tundi, lõpuks lubasid ka mõned poliitilisele ajakirjale „Noor tööline“ kaastööd saata, mis wanameelseid hästi jalust rabaks. Sellega lõppes töölistekeldris käik. Need üleskutsumised olid juba nii pealekäiwad, et terwe ekskursioonile irooniliseks hüüdsõnaks sai agitaatoriline lause „asutagem ühinguid, pääsegem juhatajate liikmeteks“. (K. P ä t s (põl.): Terwe juhatajate klass!) Kõike seda tunnistab õpetaja Mets õigeaks, ainult selle wahega, et peasiüdlane ei ole ikka mitte tema, waid lapsed, kes teda töölistekeldri wiinud. (Naer.) Teine parandus, mis õpetaja Mets tegi, oli see, et mitte Wanja neid seal pole wastu wõtnud, waid keegi tööline Piir. (K. P ä t s (põl.): See on üks klassiline õpetaja.) Kõik need asjaolud, mis ma siin ette kandsin, on wõetud nende isikute

tunnistustest, kelle kohta härra Piiskar kahtlust ei awaldanud. Teiste tunnistusi ma ei hakka siin ette kandma. Weel peab seda asjaolu alla kriipsutama, et need kolm wõi neli isikut on üle kuulatud igaüks ise kohal, nii et wõimatu on arwata, et nemad oleks wõinud kokku rääkida ja härrade Lomp'i ja Mets'a kohta waletunnistusi anda. Ma arwan, et need asjaolud küll niiwõrd tõsised olid, et haridusministeeriumil muud teed üle ei jäänud, kui neid õpetajaid tagandada, kes selle asemel, et armastust äratada isamaa vastu, arusaamist oma kaaskodanikkude vastu ja lugupidamist teiste õpetajate vastu, kooli agitatsiooni keskkohaks muutsid. Härra Piiskar tõi ette Järwamaa koolinõuniku attestatsiooni, kus ta Lomp'i töö kohta täielikku rahulolemist awaldab. Ma kannan selle attestatsiooni siin ette. Ma ei tea, kust härra Piiskar tema käes olewa attestatsiooni õpetaja Lomp'i kohta on wõtnud. Awaldan koolinõuniku attestatsiooni, mis minu tarwitada on ja see kõneleb järgmist: „Lomp'i nõrk külj on poliitika. Oma ilmawaate poolest kuulub ta äärmiste pahempoolsete hulka. Oma väga aktiivse ja rahutu iseloomu tõttu ei suuda ta parteipoliitikat oma eraasjaks pidada ja wiib teda kooli üle. Mängimised punase lipuga, internatsionaali laulmine ja muud annawad sellest tunnistust. Ajaloo proowitumini arutamise juures luges Lomp tunniandja suuremaks weaks seda asjaolu, et õpetaja isamaa armastust ja rahwuslist tunnet lastes püüdis äratada, kuna meie ideaal internatsionaal peaks olema. — See attestatsioon on antud 28. septembril. — Härra Lomp'i tegewusel sellel ajal oli mõju. Seda wõiks illustreerida üks wäikene fakt: Ajalootunnis oli jutt meie praegusest Riigiwanemast; äkki hüüab üks õpilastest: „Päts on ju hirmuwalitseja“. (Üldine naer.) Palju waewa ja oskust oli õpetajal tarwis, et seda wäidet ümber lükata. On ju raske ütelda, kas õpetaja Lomp ise niisugused ideed lastele sisse istutas, kuid weel aktiivsem oli õpetaja Mets, kuid kui koolijuhataja oleks ta pidanud niisuguse tegewuse ära keelama. Kõiki seda silmas pidades, loen ma Eesti riiklisest ja kooli kaswatuslisest seisukohast härra Lomp'i tegewuse koolipõllul kardetawaks.“

Särgwerest läheb Mets Mõisakülasse ja seal jätkab ta oma tegewust samasuguses sihis. Et omale poolehoitu õpilaste hulgas leida, paneb ta ette ja lubab enesele „sina“ ütelda, ei nõua distsipliini, wa-

nemate koosolekutel ajab demagoogiat, nimetab seal oma kaasõpetajaid politseideks ja timukateks, ohwitserideks, kes puunuiade ja saapakontsadega lüüa, kõik õpilased juua ja suitsetada jne. (Üldine naer ja hüüded: See wast on eeskujulik õpetaja!) See materjal on saadud Pärnu maakonna koolinõuniku aruandest. Kõigist sellest peab järeldama, et õpetaja Mets riigiwastast kihutustööd ja demagoogiat teeb ja arusaadaw oli, et ministeerium ei wõinud sarnast isikut õpetaja ametis näha. Mitte esimest korda ei tee haridusministeerium nende õpetajatega tegemist. Lomp oli 1920 a. Petseri realgümnaasiumi juhataja kohuste täitja. Seal tekkis sel ajal õpilaste ja õpetaja wahel teraw konflikt, mis niisuguseks kujunes, et rahulik koolitöö wõimatu oli. Selleaegne haridusnõunik pidi kohaneale sõitma asja lahendama. Kannan ette mõned kohad sellest aruandest. „Jutuajamised õpetajatega ja mõtteawaldused õpetajate nõukogus töid mind järgmisele arwamisele. Juba warem märgati, et õpetaja K. ja Lomp'i wahel tekkis teraw wahekord, nähtawasti selle tõttu, et õpetaja K. kawatses oma kätte saada koolijuhataja kohta. (J. Piiskar (is.): Kes oli see K.?) Õpetaja Kõiw. Härra Lomp omalt poolt awaldas mõju õpilaste ühingu juhatus peale kaswatusnõuniku rahulolematust õpetaja Kõiw'iga. Nagu teada, oli haridusministeeriumi korraldusel õpetaja Lomp sunnitud tagasi astuma. Õpilaste hulgas, keda ta oma tööriistaks tarwitas, oli ka see Mets, kes nüüd sunnitud oli realgümnaasiumist wälja astuma.“

Riigikogu liige Piiskar seletas omas arupärimises, et tagandatud õpetajad olid kõlbluse eeskujuks. Härra Piiskar'i kõbluline mõõdupuu näib väga awar olewat, kui ta küsib, milles seisab nende õpetajate ulakus? Selle ulakuse tõenduseks loen ma ajalehest ette järgmise teate: „Kastrulite warguse pärast endine õpetaja Lomp kuueks kuuks türni mõistetud. Endise kooliõpetaja Julius Lomp'i iselaadi kastrulite warguse asi oli 16. detsembril s. a. jälle Tartu-Wõru rahukogus arutusel. 6. septembril 1919 a. mõistis Tartu-Wõru rahukogu I jaoskonna rahukohtunik „selt-simehe“ J. Lomp'i Tartu wennastekoguduse kastrulite warguse eest 6 kuuks türni. Kaebealuse edasikaebtusel oli asi wabariigi kohtutes mitmel korral, isegi Riigikohtus, arutusel. Lomp'i nõudmisel on palju tunnistajaid üle kuulatud ja selle-

pärast võib nüüd rahukogu poolt tehtud otsus lõpetatuks lugeda, kus rahukohtuniku otsus kinnitati. Tunnistajate läbi selgus, et Lomp Tartus wennastekoguduse majas, Lai tän. nr. 9, elades, oli enamlaste ajal sealt põõningult palju kraami, selle hulgas ka mitmed waskkastrulid ära warastanud. (Kohtus seletas Lomp, et ta seda kraami on enamlaste eest tahtnud ära peita.) Kui aga Lomp tahtis peidetud (?) kastrulid wanakraami kaupluses ära müüa, tabas teda kriminaalpolitsei ja asjale anti kohtulik käik, mis nüüd 6 kuuks türmimõistmisega on lõppenud. (R. N. S. § 169 põhjal.)" Niisugune on selle härra Lomp'i kõlbline wäärtus.

Kui mina haridusministeeriumi etteotsa astusin, (K ä r a j a w a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.)

Juhataja **K. Wirma** (Kõllis-
tab): Palun rahu.

Haridusminister **A. Weiderman**: ... siis palusid mõned asutused seda asja uuesti läbi waadata. Et aga asi Riigikohtus arutusel oli, seal põhimõttelikult küsimus üles oli tõstetud, kas on haridusministeeriumil õigus sarnaseid õpetajaid tagandada, siis lükkasin ma selle asja läbiwaatamise niikauaks edasi. Nüüd on Riigikohus oma otsuse teinud ja õpetaja Lomp'i kaebtuse tähele panemata jätnud. Sellega on haridusministeeriumi talitamine käesolewas asjas seaduslikuks tunnustatud. Õpetaja Mets'a kohta on otsustatud asi haridusministeeriumile uuesti otsustamiseks tagasi anda põhjustel, et küllalt ei ole täidetud wormilisi nõudeid, nimelt pole õpetaja Mets'ale ette pandud süüdistusi. Nüüd on aga õpetaja Mets minu korraldusel üle kuulatud, kuid õpetaja Mets'a tunnistus mingisugust uut materjali ette ei too. Haridusministeerium ei ole saanud weel õpetaja Mets'a kohta lõpulikku otsust teha, sellepärast et Riigikohtust ei ole weel ametlik otsus haridusministeeriumi jõudnud. Kuid kõiki neid asjaolusid järel waadates tulen otsusele, et haridusministeerium ei saa käesolewa asja kohta muud otsust teha, kui peab õpetaja Mets'a ametist tagandama. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: K a t a s i i s w e e l t a g a n d a t u d p o l e ?) Sai minu poolt küll ajutiselt tagandatud, kuid lõpulikult weel mitte.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt tehtud arupärimises räägitakse omawolist, mida haridus-

ministeerium õpetajate kohta tarwitawat. Pean tähendama, et haridusministeerium midagi omawoliliselt ei tee, waid talitab nende seaduste põhjal, mis Eesti wabariigis selle kohta maksawad. Haridusministeerium ei taha õpetajaid taga kiusata, waid tema seisab Eesti kooli huwide kaitseks. Temale on kallis Eesti kool, ja sellepärast, kui on õpetajaid, kes ei suuda neid ülesandeid teostada, mis haridusministeerium Eesti koolis tahab näha, siis teeb ta nende õpetajate kohta waljud otsused, olgugi, et karmisid otsuseid teinekord ka mul wäga raske on teha. Ka mina isiklikult olen sunnitud selle lühikese aja jooksul juba kahte õpetajat ametist tagandama. Põhjuseks olid asjaolud, et üks ei suutnud sugugi kaswatuslisi põhimõtteid täita ja teine pödes joomahaigust. Ka Lõuna-Eesti maakondadest tuli ettepanekuid ühe õpetaja tagandamise kohta, mida ma ei wõinud kinnitada. Õpetaja oli 40 aastat õpetaja ametit pidanud, ei wõinud teda koolist elutöö lõpul tänawale wisata. Niisuguseid õpetajaid ei saa tagandada, olgugi, et see tarwilik oleks, waid tuleb niikaua oodata, kuni pensiooni-seadus maksma pannakse. Siis astuwad need õpetajad muidugi ametist ära.

Meie kool on uuenduste teel. Meie seame kõiksuguseid kawasid kokku, et kooli reformeerida. Selle üle waieldakse Riigikogus, ajalehtedes jne., kuid ma pean ütlema, et kõik need kawatsused jääwad paberile ja ei aita kõik need reformid midagi, kui ei ole nende teostajat. Mina pean õpetajat kõige tähtsamaks faktoriks ja arwan, et Pestalozzi sarnane õpetaja ka kõige wiltsamates oludes suutis endistes koolioludes enam ära teha, kui wilts õpetaja kõige paremas koolis. Mina arwan, et õpetaja wastu tuleb lugupidamist tõsta ja seda saame sel teel kätte, et kõlbmatad elemendid, kes meie õpetajakonda teotawad, sealt kõrwaldame. Ma arwan, et kõik õpetajad, kellele meie kool kallis on, sedasama arwawad. (K i i d u a w a l d u s e d p a r e m a l p o o l.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun arupärijaid teatada, kas nad antud wastusega rahuldatud on.

J. Piiskar (is.): Arupärijate nimel teatan, et meie wastusega rahuldatud ei ole ja panen ette kohe läbirääkimisi algada.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud kohe läbirääkimisi awada. (H ä ä l e t a t a k s e.) Sellega on

nähtawa enamusega otsustatud kohe läbirääkimisi awada.

J. Piiskar (is.): Wäga iseloomustawaks jooneks uue haridusministri kõnes, kui ta püüdis endise haridusministri tegewust kaitsta ja heaks kiita, oli see, et tema opereeris nende samade põhjendmata andmetega. Ja kui enam muud üle ei jäänud, siis hakkas suuri sõnu tegema ideelistest õpetajatest jne. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas kohtuotsus ka wähe põhjendatud on?) Härrad põllumehed, kui lubate, siis kõnelen teile ka kohtuotsusest, kuid ma ei pidanud seda selles küsimuses niiwõrd tähtsasisuliseks, et sellest oleksin alganud, kuid ma ei mõtlegi sellest küsimusest mööda minna, sest see on wäga iseloomulik nähtus selle kohta, kuidas meil otsuseid tehakse ja kuidas neid wõtakse. Aga kui härrad põllumehed nii wäga tahawad, siis wõin ka kohtuotsusega algada.

Siin on tegemist kahe kohtuotsusega: üks käib õpetajate Lomp'i ja Mets'a ametist tagandamise kohta ja ütleb, et Lomp'i suhtes on ministeeriumi tegewus õigeks tunnistatud, Mets'a suhtes aga mitte — sel lihtsal põhjusel, et Mets'a pole üle kuulatud. Teine kohtuotsus on see, mis „Postimehe“ sõnumis awaldatud, ja mille haridusminister siin nii suure eduga ette kandis.

Esimene otsus ei muuda käesolewas asjas mitte midagi sel lihtsal põhjusel, et küsimust on Riigikohtus ainult puhtwõimilisest seisukohast arutatud, nimelt: kas haridusministeeriumil oli õigus maakonna kooliwalitsusest, kelle teenistuses õpetajad seisawad, mööda minnes õpetajat tagandada. Riigikohtus seletab, et ta juba waremalt ühe teise protsessi puhul on seletanud, et haridusministeeriumil olla ka õigus maakonna kooliwalitsusest mööda minnes õpetajaid tagandada. Tähendab, kui haridusministeerium teatud õpetajad tagandas maakonna kooliwalitsusest mööda minnes, siis ta Riigikohtu arwates seadusest üle ei astunud. Riigikohtus ei ole seda küsimust nähtawasti sisuliselt mitte läbi waadanud.

Kui aga waadelda, kuidas see küsimus haridusministeeriumi poolt on walgestatud, siis pean ma otsekohe ütleva, et haridusministeeriumi seletus, mis Riigikohtule on antud ja mis aluseks oli, kui Riigikohtus seda asja üldse sisuliselt puudutas, tõeloludega kokku ei käi. Selles se-

letuses on öeldud, et ministri abi härra Sauer on üle kuulatud oma algatusel ja ka Lomp'i poolt ülesantud tunnistajad ning ka Lomp'i enese. Kuid tegelikult ei ole ühtegi Lomp'i poolt ülesantud tunnistajat üle kuulatud. Ametlik paber, mis haridusministeeriumi poolt wälja antud ja haridusministri allkirja kannab, sisaldab waleandmeid, informeerib kohut walesti! Kui nüüd asja kohtus sisuliselt olekski arutatud, oleks otsus ühekülgne ja wildak pidanud saama, sest Lomp'i poolt ülesantud tunnistajad oleks asjale hoopis teistsuguse wärwi annud.

Mis teisesse kohtuprotsessi puutub, kus mängus on miskisugused kastrulid, (Wahelhüüe paremalt poolt: Waskkastrulid!) mille eest Lomp 6 kuuks türmi mõistetud, siis, mu härrad, Teie peaksite wiimased olema, kes sarnastest asjadest numbrid hakkawad tegema! (Paremalt poolt naer, wahelhüüded.) Härra Kesküll, ma ütlen Teile.... (Paremalt poolt naer.) ...ma parem waikin sellest. Nelja silma all wõime edasi kõneleda.

Juhataja **K. Wirma** (helistab):
Ma palun rahu!

J. Piiskar (is.): Mis aga puutub sellesse küsimusesse, siis ei ole kõrgem kohus oma otsust selle kohta weel teinud. Esimene kohtuinstants mõistis ta süüdi ja on teadmata, missuguse seisukoha järgmine kohtuaste wõtab. Millega tõendate teie, et praegune otsus on lõpulik? Ma puudutaksin üht üksikasja sellest protsessist. Seal on olnud üle 20 tunnistaja — ma ei tea, kas nende hulgas pahempoolseid oli — kuid nende hulgas oli nõndanimetatud „kadakaid“, isikuid, kelle nimede ees omal ajal „von'id“ figureerisid. Ma ei usu mitte, et need isikud oleks waleteateid Lomp'i kaitseks annud. Aga on selge, et paarkümmend isikut, kelle hulgas on endised „von'id“ ja teised teie silmis lugupeetud perekondadesse kuuluwad inimesed, on ühest suust tõendanud, et Lomp ei ole selles asjas mitte süüdi. Ja ainult kaks baptistlast on tema wastu tunnistanud. (Naer keskel ja paremalt poolt.) Waadake, niisugune on wahekord! Umbes 20 tunnistajat 2 usumäratseja wastu. Kuid siingi tehakse otsus Lomp'i kahjuks. Kui sarnane kohtuotsus tahetakse lugeda ilma eksimatuks ja wõtta lõpulikumana, siis

lubatagu küll sellele rippumatule kohtule üles seada tüse konks, kuhu teda riputada.

Juhataja K. Wirma: Kuidas rkl. Piiskar kohtu kohta ütles? Nagu nüüd mul aga siin täiendawalt on öeldud, olete Teie niisuguse lause ütelnud, mis kohtule haawaw on ja ma kutsun Teid korrale selles asjas.

J. Piiskar (is.): Mina pean sel puhul ütleva, et ma ei ole kohtu kohta midagi haawawat ütelnud. Mina ütlesin ainult, et kui paremal pool kohtuotsuseid niiviisi hinnatakse, siis tuleb sellest järeldada seda ja seda.

Edasi nüüd selle materjaali juurde tulles, pean ma ütleva, et siin tarwitatakse andmeid nii kuidas antud korral seda tarwis on. Ma tähendan juba, et Lomp'i nendes süüdistustes, mis temale ette pannakse, ega ka tema poolt ülesseatud tunnistajaid üle kuulatud pole. Isegi neid süüdistusi, ja neid motiive, mida siin ette toodi ja mis leiduwad haridusministri abi härra Sauer'i aruandes, mille põhjal ta ettepaneku tegi, et Lomp tuleks tagandada, neid süüdistusi ei ole mitte Lomp'ile esitatud. Kui haridusministri abi, härra Sauer, omal ajal käis Sörgweres ja toime pani seal mingisuguse ülekuulamise — ma ütlen täiel teadmisel „mingisuguse“, sest inimesi on üle kuulatud, ilma et selle kohta oleks protokollilt tehtud, ilma et neilt allkirja oleks wõetud nende tõenduste kohta, waid ministri abi on ainult jutuajamisel taskuraamatusse märkusi teinud, siis on ta esitanud Lomp'ile kaksteistkümme süüdistust ja nõudnud nende peale wastust. Kui aga waadelda aruannet, mille põhjal on ette pandud Lomp'i tagandada, siis leiame, et aruande 11. süüdistuspunkti hulgas on ainult kaks nende 12-ne hulgast, mille peale Lomp wastas, kuna teiste kohta ei ole Lomp'ilt seletust nõutud. Ja ometi öeldakse, et Lomp'ilt olla seletust nõutud ja temale süüdistused teatatud, ning tal seega wõimalus olla olnud enast kaitsta. Waadake, niiviisi talitatakse: esitatakse süüdistused ja kui selgub, et neist midagi järele ei jää ja nende põhjal midagi teha ei saa, siis kombineeritakse kerge käega teised ja öeldakse, et ettepanud süüdistuste kohta on seletused antud. Tegelikult oli asi aga nii, et kõikide katsete ja püüete peale waatamata ei läinud asjaosalistel mitte korda selle akti kaante wahel pilku heita ega andmeid saada, enne kui asi Riigikohtusse

läks, ja Riigikohtu kantselei kaudu meile wõimaldati akti lehitseda. Siis alles oli meil wõimalik näha, milles neid päris süüdistatakse. Nii oli lugu Lomp'i süüdistusega. Nendest süüdistustest rääkisin ma juba arupärimise esitamise puhul ja ma ei taha nende juures sellepärast enam pike-malt peatada. Sel puhul näitasin ma, kuidas talle asju arwesse on kirjutatud, mis üldse temasse ei puutunud, näituseks kas wõi Ameerika abi korraldamine, mis oli hoolekogu asi ja mida toimetasid hoopis teised inimesed. Lomp oli ainult rewisjoni komisjoni liige ja üldse ei wõtnud jagamisest osa, küll aga wõttis osa maakonna kooliwalitsuse esitaja. (K. Päts (põl.): Kas ta oli Eestipatrioot?) Härra Päts, kas teie ei ütleks mulle, kas härra Kiisel on patrioot wõi ei ole? Kas riigiwargad on patrioodid? Kui Teie mulle selle küsimise peale wastate, siis wõime sellest edasi kõneleda. Patriotlikkus ei mängi ju teie juures mingisugust osa. Sest kui kellelegi see riik täiesti ükskõik on, kui ta walmis on teda warastama, teda maha müüma ja igasuguseid kuritarwitusi riigi suhtes enesele lubama, siis wõite teie ju seda isikut patrioodiks pidada, kuid niisugune patrioot Lomp küll ei ole. (K. Päts (põl.): Ta oli kastrulite patrioot!) Teie, härra Päts, olete patriootlikkuse küsimuses wististi rohkem kodus kui mina, teate, mis on kastrulite patrioot, mis on litsentside patrioot ja mis on wõltsitud aktsiate patrioot jne. Mina neid küsimusi ligemalt ei tunne ja ei saa Teie sellepärast wastust anda, enne kui Teie olete selgitanud, kuidas neid igawärwilisi ja igakarwalisi patriote ära tunda wõib.

Lubatagu minule nüüd paari sõnaga peatada iseloomulikumate süüdistuste juures, mis Lomp'ile wastu ette on toodud. Härra Sauer'i süüdistuskirjas on öeldud, et Sörgwere kooli söögitoa seintel on olnud punased lipud. Need lipud on olnud paberist, mille üks külj walge ja teine punane. Wõiksin teile wäga palju kodanlisi saalisid — restoraanisid jne. — nimetada, mida ka kaunistatakse wärwiliste lippudega. Seal leidub ka punaseid lippe. Kui teie arwates punane wärw nii karde-taw on, siis andke wälja seadus, mis keelab ära punase wärwi tarwitamise üldse. Senni, kui seda mitte ei ole tehtud, küsin ma, mis kuritegu see siis on, kui ukse kohal ehk kusagil mujal on punased lipukesed. Kui punase paberi ja riide tarwitamine kuritegu ei ole, siis ei saa neis

lipukestes näha kuritegu. Kui näituseks keegi enesele walib punase kaelasideme wõi keegi daam omale punase pluusi, siis ei tarwitse ta selle eest karistust kanda. Siis edasi, koolis on õpilased rewolutsioonilisi laule laulnud. Lomp ise ka. See oli olnud ühel teeõhtul, millest on osa wõtnud ka õpilaste wanemad. On lauldud nimelt „Punast lippu“. Kui härra minister tõendab, et internatsionaali on lauldud, siis ei wasta see tõele, ei kõnele ka tunnistajad, et internatsionaali oleks lauldud. Internatsionaali on lauldud kord küll siis, kui olid ainult õpetajad ja mõned tuttawad koos. Ja kui hirmus, siis laulsid kaasa kõik need kolm õpetajat, kes nüüd esinewad tunnistajatena Lomp'i wastu, nad wõtsid enestele punaste laululehed. Mispärast siis lahti ei lastud need kolm, kes samuti kaasa laulsid? Kuidas siis on? Kas on siis internatsionaali laulmine teie enestegi meelest kuritegu, wõi mitte? Kui on, siis laske ka need kolm lahti. Ma wõin selle kohta weel ühe tunnistaja nimetada. (A. A n d e r k o p p (töer.): Kas on ka ausad vonnid? N a e r.) Härra Anderkopp, ausatest vonnidest ei ole mina kõnelenud. Ma olen aga küllalt otsekohene, et julgen ütelda, et ka kodanlistes ringkondades küllalt ausaid perekondi leidub ja et ka endiste vonnide ja parunite seas on täiesti ausaid inimesi.

Siis edasi. Lomp olla oma juuresolekul koolis tütarlapsi lasknud paljastada riidet. On lihtsalt olnud laste terwislooline järelwalwe naisõpetajate poolt. Selle juures ei ole aga ühtegi õpilast alasti wõetud, waid ainult pealisriided üle õlgade alla lastud. Kuid nähtawasti meeldis endisele haridusministrile ja meeldib ka praegusele küsimusi pikantsele pinnale seada. Edasi Lomp olla ülistanud kommunistlist korda. Selle tõenduseks ei ole ette toodud andmeid, kuidas seda on tehtud. Öeldakse, et kõnekoosolekul olla Lomp Wenemaa korda kaitsenud jne. Kui teie tahate küsimuse nii seada, et Wenemaa ja kommunistlise korra suhtes ei tohi isegi mõtteid wahetada — kus on siis teie kuulus sõnawabadus ja kõik need ilusad asjad, millest teie harilikult kõnelete. Need isikud, kes selles asjas Lomp'i wastu on tunnistanud, ei teagi, mis on kommunistiline kord. Selle juurde tulen ma pärast tagasi ja siis näeme, kui palju nende tunnistus wäärt on. Lomp olla lubanud koolimajas kommunistlist koosolekut ära pidada ja olla Riigikogu liiget Kägu kõne-

lema kutsunud. Kuid mitte Lomp ei ole kutsunud, waid kohalised tegelased. Kooliruumi ei luba aga mitte koolijuhataja, waid hoolekogu. Ja mis kuritegu on siis see, kui Riigikogu liige kusagil kõneleb, kas wõi koolimajas, kui see koolitööd ei takista. Seda on ennegi tehtud ja wast ehk wõimaldatakse seda ka pärastki teha. Wõi tahab haridusminister siit peale ära keelata, et koosolekuid koolimajades üldse pidada ei tohi. Mina arwan aga, et Riigikogu liigetel peab olema wõimalus oma walijatega mõtteid wahetada. Ja et Eestis suurematest ruumidest puudus on, siis tuleb tahes wõi tahtmata koolimaju koosolekute ruumideks tarwitada. Ja lõppude lõpuks on ju siseministril nii wäga palju igawärwilist politseid, kes selle järele walwab, mis koosolekul tehakse. Ja miks tahetakse siis politsei ülesanded panna koolijuhataja peale. Nii ei saa sellest täiesti legaalsest küsimusest teha mingisugust süüdistusnumbrit. Ja kuigi see koosolek oleks olnud riigiwastane, siis oli ju seks koha peal politsei. (O. S t r a n d m a n (töer.): N o o r e a d w o k a a d i k a i t s e k õ n e !) Härra Strandman arwab, et siis ainult wõib kõneleda, kui taskus on ülikooli diploom. Aga kaua peate Teie wististe nägema ja kuulma isikuid, kellel mitte ei ole ülikooli diploomi taskus. See on küll wäga kurb, aga pole parata. Teie peaksite wist küll kuu peale lendama, kui neist lahti tahate saada. Kui Teil inimene algab peale ainult ülikooli diploomist, siis on see Teie maitse asi ja maitse üle ei waielda. (W a h e l h ü ü e : N o o r e l a d w o k a a d i l o n j u k a d i p l o o m .)

Edasi Lomp on õpilaste ajakirjas lasknud karikatuure awaldada teiste õpetajate kohta. Tõsi, on ilmunud ühe I klassi õpilase poolt tõesti õpetaja pilt wõi karikatuur, kuid Eestis on ju palju ajalehti, nende hulka kuulub „Waba Maa“, „Postimees“, „Kaja“ jne., kus mitte ainult õpetajate kohta, waid isegi Riigiwanema, ministrite jne. kohta karikatuurid ilmuwad. (J. K a n a (töer.): K a P i i s k a r o n p a a r k o r d a k a r i k a t u u r i s i l m u n u d .) Ka Kana'gi pole sellest pääsenud. On siis karikatuur mõni kuritegu. (K. P ä t s (põl.): A j a l e h e d o n t ä i s k a s w a n u t e l e .) Härra Päts, meie olemine näinud, et ajalehti ostawad ja loewad ka põlwepikkused poisikesed, mitte ainult täiskaswanud, ka alaealised waatawad wäga heameelega lehte, kui seal mõni karikatuur sees on. Nad saawad sellest

samuti aru, kui täiskaswanudki. Wõi on haridusminister ringkirjaga karikatuuride awaldamise ära keelanud? Tean, et endine haridusminister sellest suure numbri tegi, kui teda karikeeriti. Ta seletas, kuidas see väga halvalt wõida mõjuda, kui temast karikatuure tehakse. Aga just temast ilmusid nii tihti karikatuurid. Haridusministri seisukohalt wõib olla oli see ehk halb, aga mehed ja lehed, kes haridusministri kohta karikatuure awaldasid, ei jätnud järele teda karikeerimast. Ma wõin haridusministri kurwastuseks tõendada, et ka praegu ilmub väga palju pilkelehti, ka õpilaste omi, kus nalja ei tehta mitte ainult omal kulul, waid ka õpetajate kulul. Seda on alati tehtud. Wõib olla on ehk haridusministri omast nooresteast mõned sellesarnased mälestused, kuid ta wõib siiski väga hästi olla minister, ning kristlikult wõetud poliitikat samas waimus jätkata. Tähendab, ei ole mõtet karikatuuridest suurt numbrit teha.

Siis kõneldakse isamaalikkuse puudusest. Kuidas see on awaldatud, ei ole wäidatud. Tõsi, on olnud ajalootund ja seda tundi on pärast arwustatud õpetajate enestewahelisel koosolekul, kus on mitmesuguseid wäiteid awaldatud ja ka internatsionaalse kaswatuse küsimust puudutatud. On siis nähtawasti kaswatustlikka probleeme, millest kõnelemine on samasugune nagu keskajal waimulikkude meelest piiblitlugemine oli. Järwamaa koolinõunik, haridusosakõnna juhataja on sellest mõtteawaldusest osa wõtnud. Misugused kaswatustlikud probleemid on siis haridusministri poolt needmise alla pandud, et neid mitte ei tohi käsitada? On siis tõesti nii kõwa suukorw nähe pandud, et 3—4 õpetajat koolinõuniku juuresolekul enam ei tohi kaswatusteadusesse puutuwaid küsimusi arutada. Siis oleme märksa kaugemale jõudnud, kui tsariajal. Sarnaste andmete alusel tehtud otsuse põhjal on Lomp ametist tagandatud.

Lubatagu mulle paari sõnaga peatada ka koolinõuniku otsuse juures; Mäo wälawalitsusele läinud aasta juulikuul saadetud kirjas tõendab tema, et Lomp eelmisel aastal õpealal täitsa rahuloldawalt on töötanud. Teine dokument on saadetud ministeeriumile. See dokument ei alga mitte nii, nagu siin ette kanti, waid kõneleb, et Julius Lomp on töötanud Särgewateri koolis 1921 a. jaanuarist. Õpetööks on temal osawust ja ka tahtmist, ei puudutal ka andi kooli korraldamiseks, organi-

seerimiseks: endise korralageduse asemel koolis distsiplineeris ta õpilased, seades kooli ka wäliselt paremale järjele ja sundis wanemaid, kes koolikohustust ei tunnistanud, lapsi kooli saatma. Härra minister, Teie dokumendis oli see osa olemas, kuid Teie ei kannud teda mitte ette. (Haridusminister A. Weiderman: Ma jätan seda Teie hooldeks. J. Laidoner (põl.): Wäga õige. See oli algus, aga lõpp? O. Strandman (tõer.): Miks ei lugenud Teie enne dokumenti ette?) Selle dokumendi sain ma alles hiljuti, sellepärast ei saanudki ma, kuid esimesel korral mina teda sihilikult tarwitada ei ole mõtelnudki. Edasi, on süüdistuses öeldud, et Lomp oma ilmawaate poolest kuulub pahempoolsete hulka. Aga ehk mäletate, kui härra Hünerperson hüüdis härra Strandman'ile, kui see ühe endise walitsuse liigete nimekirja ette kandis, kus ka rahwaerakondlased olid — „Puha sotsid“. Nii teete teie kommunismi ja kommuniste! Kumbki neist õpetajaist ei ole aga kommunist oma ilmawaate poolest. Ja kuigi oleks, mis sest.. Mäletawasti hüüdis kord Riigikogu kõnetoolilt ka siseminister härra Einbund: „Elagu ideeline kommunism.“ (Üldine naer.) Kui see nii on, siis peaks ka õigus olema ennast wabalt kommunistiks nimetada. Mu härrad, näidake, mis riigiwastast tööd need õpetajad teinud on. Teie kiusate inimesi taga, nende ilmawaadete pärast. Öeldakse, et need õpetajad oma ilmawaate poolest äärmiste pahempoolsete hulka kuuluwad. Mis tähendab äärmine pahempoolne? Härra Hünerperson'ile on ju ka rahwaerakondlased puha sotsid. Sarnast süüdistust wõib siis igaühe wastu tõsta. Edasi terwe rida inimesi, kes Lomp'i peale on kaebanud, on Lomp'i nõudmisel kohtu poolt süüdlaseks mõistetud. Waat siin ei hüüa teie mitte: kastrulid, kastrulid! Nende tunnistus on teie puhaskuld, kuigi see Lomp'i wastu sihitud kättemaksmise otstarbel. Teiselt poolt tähendasin ma juba minewal korral, et isegi härra ministri abi Sauer ütles, et see on niisugune nurk, kus õpetajad wälja süüakse ja Lomp on ses reas juba 15-nes. Ja järgmise õpetaja wastu on seal jälle juba igasugused kaebused. (J. Tõnisson (rhw.): Kastrulid ei saa ju keegi teisele kaela riputada.) Härra Tõnisson, see kastrulite asi ei ole veel sugugi lõppenud. Kui Teie, härra Tõnisson, oma erakonna ridu waataksite,

siis leiate seal ka inimesi, kel on tege- mist olnud kaelakohtuga. Pealegi pole see otsus lõpulik ja kui ta ka lõpulik oleks, siis on see pärastine otsus, mida haridus- minister ei saanud sel korral arwesse wõtta.

Ma luban enesele paar märkust selle kohta, mis laadi inimesed olid need Lomp'i wastased tunnistajad. Seal oli näituseks keegi Anton Rikk, kes oli kae- lakohtulises asjas süüdi mõistetud. (J. Laidoner (põl.): Aga need õpe- taja?) Ma ei tea, missugustest õpetajatest jutt on, ei tea ka, mis nad üksik- asjaliselt tunnistanud. (O. Strandman (tõer.): Ütelge nüüd minule, mil- les siis õieti Rikk on süüdi mõistetud?) Mina nimetasin seda eel- mine kord, aga kui see Teid huwitab, siis ütlen weel kord. „Rikk on süüdi mõiste- tud kohtuotsusega minu abikaasa peks- mises U. n. s. § 530 põhjal“ — kirjutab Lomp. (Üldine naer. A. Rei (sd.): § 530 ei ole peksmine. O. Strand- man (tõer.): Kui minu partei- seltsiline Zimmerman 2-he nädala pärast Uluotsa peksmi- ses süüdi mõistetakse, siis annan mina temale kätt niisama nagu praegu ja ütlen — kõige ausam inimene. Teie teete wist sedasama.) Kui ma seda loogikat edasi arendan, siis wõiks väga kaugele jõuda. (O. Strandman (tõer.): Mul on Teist tõesti kahju, härra Piiskar, kui Teie nähta- wasti minust aru ei saa.) Kus on siis wahe Teie arwates? (J. Laidoner (põl.): Noh, peksmine wõi war- gus on ikka wahe.) See Rikk ütleb, et Lomp ja Mets on usuõpetust wõõriti ümber seletanud. Mis tähendab sarnaste inimeste juures „usuõpetuse wõõriti üm- berseletamine“, seda ütleb meile järgmine lause ses tunnistuses: „Lomp oli omas äias õunad ära kihwtitanud, nii et nad õksele ajasid, ainult kommunistid wõisid neid süüa, sest neile olla näidatud, mis- sugused kihwtitamata.“ (Üldine naer.) Waadake nüüd, missugused inimesed kõ- nelewad usuõpetuse wõõriti ümbersele- tamisest. Tunnistaja, Anna Seks, ütleb jälle, et punased lipud olla ikka üles pandud, laulusõnu tema küll ei tea, aga wast nad ikka olid punased. Ja selle järele otsustatakse, et lauldi „Internatsionaali“ ja „Punast lippu“. Sarnast laadi on need tunnistused.

Kui nüüd lõpuks tulla haridusministri seletuste juurde, siis tahaks weel kord puudutada kõige pealt „Internatsionaali“ laulmise küsimust, mis tunnistustest küll ei selgu. Lomp ise ütleb, et kord on laul- dud. Ma tõmbaksin ühe paralleeli. Wõ- rumaal tulid wallasekretäärid kokku ja laulsid „Boshe, tsarja hrani“. See oli ikka wist isamaaline tegu, sest põllume- hed ei läinud nendelt küsima, kas need on isamaalased wõi isamaa wastased, keiserriiklased. (K. P äts (põl.): Aga seda Teie unustate, kuidas Teie ise Pärnus seda laulu laulsite.) Aga Teie laulate seda laulu weel praegugi. On wist ikka õigus neil, kes räägiwad, et Eestis on kuningaks saamine päewakorral ja kellegil on kal- duwusi kuningaks saada. (K. P äts (põl.): Seda nimetatakse „woorimehe tõmbeks“.) Siis edasi tõmbaks ma weel teise paralleeli. Siin räägiti, et Mets ühes õpilastega on töölistekeldrisse sat- tunud. Aga mis siis sellest on, kui neid wiidi ka töölistekeldrisse ja näidati, mis- sugustes tingimistes Eestis Eesti tööliste organisatsioonid peawad tegutsema. Kui wõetakse ette ekskursioone kirikutesse, miks ei wõi siis ka töölistekeldrit wa- data? (J. Tõnisson (rhw.): Miks oli tarwis ühinguid asutama minna?) Missuguseid ühinguid seal asu- tati? Härra Tõnisson on ehk nii lahke ja ütleb seda. Kristlased wõiwad wedada õpilasi palwemajadesse ja palwetundidele. (J. Tõnisson (rhw.): Kas see on kodumaatundmise õpetamine?) Ma kodumaatundmise õpetamise üle waid- lema ei hakka, aga ma küsin, mis see kodumaatundmise õpetamine siis Teie arwates on?

Igasugused usulahud püüawad noori hingi oma hulka ja palwetundidele wiia. Meie teame, missuguseid jutte nende kohta räägitakse ja mis seal tõepoolest tehakse. Aga sinna weetakse lapsi ja selle wastu nähtawasti ei wõeta haridus- ministeeriumi poolt mingisugust abinõu tarwitusele. On koolides õpilasi, kes sarnastest palwetest ja olemistest osa wõ- tawad, mis täiesti usuhullustuse laadi on. Selle leiate teie täiesti wastuwõtawa olewat. Kui aga õpetaja olles õpilastega Tallinnas, waadates siin silmapaistwamaid kohti, kirikuid jne. õpilaste nõudmisel, kes teada tahtsid, kuidas töölistekelder wälja näeb, missugustes oludes seal töötatakse, õpilastega sinna läks, siis tehakse sellest suur number. Eks antagu siis eeskirjad,

mida ekskursioonil waadata wõib ja kuhu minna wõib. Meie teame, kuidas skouddid, kelle cestwõitlejateks on põllumehed, olid kord Kadrioru akwaariumi uksehoidjateks, kõrtsi uksehoidjateks. (W a h e l h ü ü e d.) Ma ei tea, kuidas nad sinna said, aga nad olid seal. (W a h e l h ü ü e A. T u p i t s ' i (põl.) poolt.) See tähendab seda, et minu agentuur sugugi halwemini ei tööta, kui „Kaja“ agentuur. Siis arwas herra haridusminister tarwilikuks sellest asjast näitusi tuua, kui õpetaja Lomp weel Petseris oli. Ta tõi ette, et üks teine õpetaja tahtis koolijuhatajat kõrwaldada ja hakkas koolijuhataja wastu intrigeerima, sattus aga koolijuhatajaga, peaaeglikult küll õpilastega wastolusse. Mina olen ka selle küsimusega tegemist teinud, mul on dokumentaalseid andmeid ja mäletan sellekordist rewisjonit ja kuidas seda küsimust üldse arutati. Tõuseb küsimus, mispärast süüdistatakse isikut, kes omal kohal püsis, kuna teine, kes püüdis tema kohta ära wõtta ja kes selleks kõiki abinõusid tarwitas, leitakse õige olewat. Paremalt juhtumisel wõiks rääkida siin wastastikustest intriigidest, aga halwematel juhtumistel peab kõnelema just selle õpetaja intrigeerimisest, kes teisele auku tahtis kaewata ja kes teise kohta enesele püüdis saada. See fakt ei põhjenda kuidagi Lomp'i süüdi. (W a h e l h ü ü e h a r i d u s m i n i s t r i p o o l t.) Teie ei ole andmeid ette toonud, kuidas Lomp õpilasi oma tööriistaks tegi. Mulle tuleb praegu weel meelde üks haridusministri wäide õpetaja Mets'a kohta, et ta esiteks oli Särgweres ja siis Mõisakülas ja et õpilased joonud ja suitsetanud. Mets'a küsimusse puutuwates materjaalides on niisugune lause küll olemas, kus on öeldud, et õpilased joowad ja suitsetawad, et on lastud klassis pudel ringi käia ja õpilased on joonud, et on pudelisse mingisugust segu pandud ja siis on üks õpilane oksendama hakanud. Need teated on küll Mõisaküla kooli kohta, aga õpetaja Mets on see, kes selle peale tähelpanu juhtis. Muuseas on ka õpetajateliidule selle kohta Mets'a poolt teade saadetud, et Mõisaküla koolis nii tehakse. Need wäärnähtused on olnud enne, kui tema sinna läks. Mets on seega siis ohwritalleks olnud. (W a h e l h ü ü e h a r i d u s m i n i s t r i p o o l t.) Härra Weiderman, lubage, et ma ise tean, mida ma tunnen ja mida ma mitte ei tunne. Teie rahustuseks wõin ma aga öelda, et mul on kõik need materjaalid, mis Teilgi, ja

ma olen nad kõik läbi lugenud, nii ei kõnele ma mitte küsimustest, mida ma mitte ei tunne. Ma olen ka Mõisakülas käinud ja selle küsimusega koha peal tutwunenud, mida Teie mitte ei ole teinud. Kui Teie oma dokumenta nii tarwitate, et Teie isegi waewaks ei wõta kindlaks teha, kelle kohta miski asi käib, siis näitab see seda ainult, kuidas Teie dokumentidega opereerite ja iseloomustab Teie talituswiisi üldse. Haridusministeerium tagandab ammu juba õpetaja Mets'a, aga nüüd tuleb Riigikohtust materjaal tagasi, et ei ole weel Mets'a üle kuulatudki. Ei ole temal ka andmeid antud selle kohta, milles teda õieti süüdistatakse. Kõik need asjaolud sunniwad arwama, et siin ei ole mitte tegemist sellega, millega lõpetas haridusminister oma kõne, et kõik peawad olema Pestalozzi'd ja Pestalozzi wõib ka halwas koolis imet teha. Olen kaugel sellest, et ütelda, et need õpetajad Pestalozzi'd olid. Mina arwan, et Pestalozzi on sarnane tüüp, nagu Jeesus Kristus, kes seda salapärasemaks muutub, mida kaugemale ta minewikku läheb. Tegelikus elus Pestalozzi'd ei ole wõinud olla; ainult üksikuid, kes sellele ideaalile lähenewad. Meil on tegemist harilikkude surelikkudega. Ja niisugustena on need õpetajad olnud, igatahes wähemalt keskmised õpetajad, kellest halwemaid terve hulk praegu Eestis ametis. Et need õpetajad koolis kui õpetajad on oma ülesannete kõrgusel seisnud, seda näitawad ühelt poolt koolinõunikkude mitmekordsed hindamised ja teiselt poolt lastewanemate ja laste hindamised. Sest katsuge laste poolehoidu wõita, kui teie halb õpetaja olete. Tarwitab teatawat pestalozzilikkust, et õpilaste poolehoidu wõita. Kui tuli lastewanemate koosolek Mõisakülas kokku, siis oli umbes 100 lastewanemast üle 90 Mets'a poolt ja nõudsid tema allesjäämist, kui ta ainult paar kuud seal oli töötanud. Sel koosolekul oli väga mitmesuguse ilmawaatega inimesi, seal oli ka inimesi, keda tuntakse Mõisakülas kui parempoolsete tugewamaid kantse. Ka nemad hääletasid Mets'a poolt, näituseks herra Saawa, kes wõttis koosolekust osa ja oli selle poolt, et Mets tagasi jääks. See näitab, et Mets liihikese ajaga jõudis wõita laste poolehoidu, ja mitte üksi laste, waid ka wanemate poolehoidu, kui korralik õpetaja. Nii ei ole siis näidatud, et Lomp ja Mets õpetajaks ei kõlba ja ei ole ette toodud mingisuguseid kuriteolisi süüdistusi nende tegewuse

kohta ei koolis, ei ka väljaspool kooli. Siiski tagandatakse nad. Ainukesed motiivid on siis need, mille peale ma juba arupärimise esitamisel tähendasin, et on wõetud sarnane joon, et kes ei ole kui needsinatsed kristlased ja põllumeestekogulased, need ei kõlba koolitööle. Sellelt aluselt välja minnes pillutakse kerge käera koolist lahti õpetajaid, kelle ilma waade ei meeldi. Need haridusministri seletused, ja need andmed, mis tema ette tõi, ei suuda sugugi meid endiselt seisukohalt kõigutada ja jääwad püsima meie arupärimise esitamisel ettetoodud oletused.

O. Gustawson (is.): Põllumeeste rahulduseks tähendan, et ma teen ainult mõne lühikese märkuse oma eelkõneleja seltsimehe kõnele. Wõib julgesti haridusministri seletusi ja eriti nende toone tähele pannes ütelda, et Eelia waim hingab Eliisa peal. Härra Bauer on küll läinud, aga on oma pika kuue jätnud oma järeltulijale, härra Weiderman'ile ja see härra selles kristlikus kuues on esimesel esinemisel näidanud, et tema mitte mingil kombel ei ole vähem wägewam kristlikust Bauer'ist. Härra Weiderman'i tänane csinemine näitab, et kooliõpetajatel tuleb oodata veel suuremat hädaohtu, kui härra Bauer'i päewil. Wäga õige oli ühe Riigikogu liikme märkus, et ega härra Bauer see peapatujuur ei olegi, waid hariduswaenuline waim seal ka teiste ministrite ajal ohud ja püsib praegugi veel. Kõige pealt ei saa muud kui imestada, missuguse kergemeelsusega shongleeritakse tõsiasjadega, ja kui kergelt siin otsustatakse küsimusi. Härra Bauer'i wõtted ei olnud sugugi teistsugused wõtted, kui need, millega täna esineti. Siin on terve wirn materjaale, mis tihtipeale üksteisele täiesti wastu käiwad. On dokumentaalselt näidatud, et suur hulk süüdistusi on tõstetud isiklise wiha pärast. Et neid lähemalt käsitada, selle asemel tullakse... (J. Hünerson (põl.): Koolinõuniku otsus.) Ma tulen ka selle juurde pärast tagasi, oodake ainult, härra Hünerson, natuke! Teil üldse näikse wäga nõrgad närwid olewat. Selle asemel tullakse ja süüdistatakse nendes süütegudes, mida ei ole waewaks wõetud kontroleerida, kas nad tolele wastawad, wõi mitte. Siin juures tuleb ütelda otsekohe, et meil ei ole siin tegemist üksikute nähtustega, waid siin on tegemist terve süsteemiga. See süsteem sai endale jalad alla tänawu ke-

wadel sellest kurikuulsast ringkirjast, kus haridusministeerium endale tegi käed wabaks, et kõiki mittesoowitawaid õpetajaid lihtsalt kooliuksest välja heita. Juba siis oli selge, et selle ringkirjaga just pahempoolist elementi tabada taheti. Ühtlasi peab ütleva, et moment oli wäga soodne, walitud ajal, kus õpetajalt nõutakse kutseeksami, kus suuremal hulgal õpetajatel kutseksam on tegemata ja kus sel puhul haridusministeerium seletas, et jäetakse koha peal registreerimata need, kellel on kutseksam sooritamata. Sel ajal, ma ütlen, olid tehtud aknad ja ukсед lahti, et just seda kewadist ringkirja nii tarwitada, nagu ta tarwitamine ette nähtud oli. Siin ei saa salata, et see idee „Kaja“ talust on tulnud. See leht rääkise muuseas peale põllumeeste walgustamise enda peale wõtnud olewat ka veel poliitcilise ülesande, et wahetewahel tulla ja näidata nãnuga mõne õpetaja peale, keda ära koristada tuleks. Lomp'i kohta ilmus juhtkiri „Kajas“... (A. Tupits (põl.): Teil?) „Kaja“ on wist ikka Teie leht, härra Tupits? — Waewalt oli see juhtkiri ilmunud, kui juba asjale käik anti ja lugu lõppes sellega, et õpetaja Lomp ametist tagandati. Ma pean ütleva, et „Kaja“ õige ohtrasti seda meetodi tarwitas. Mul tuleb muuseas meelde, kuidas seesama „Kaja“ püüdis jalad alt ära lüüa mitte ainult ühel õpetajal, waid paarilsajal. Nimelt neil, kes olid möödaläinud suwel osa wõtnud Rakwere õpetajate kursustelt, et seal kutseeksami ära anda. „Kaja“ leidis, et kursustel on sihilikult antud kutsetunnistused välja mitte wäärilistele õpetajatele ja et sellenärast neid tunnistusi ei saa makswaks lugeda. Ja otsekohe tegi meie haridusministeerium, härra Bauer'iga eesotsas, järelduse, et kutsetunnistused antagu välja ainult neile, keda kohalikud koolinõunikud selleks kõlbulikuks loewad. Meil on wäga palju andmeid selle kohta, kuidas härrad koolinõunikud ses suhtes talitawad. Ilma liialdamata wõib ütelda, et korrupsioon on meil maad wõtnud mitte ükski teistes ministeeriumides, waid ka eestkätt just haridusministeeriumis. Kui „Kaja“ awaldab prowokatsioonilise teate eksamite kohta, siis wõetakse see otsekohe arwesse, mõne teise asja kohta pigistab haridusministeerium silmad kinni. Ma wõin näituseks Pärnu maakonna kohta ütelda, et seal õpetajatelt eksamitel selle üle teateid nõuti, missugusesse poliitcilisesse parteisse nad kuulusid. Kui inimene on pahem-

poolsest rühmitusest, mitte iseseiswate wõi kommunistide hulgast, waid sotsiaaldemokraatide seastki, siis on kindel, et teda palju rohkem küsitakse, kui mõnda teist, kes parempoolsest äärest on. Ma usun, see on wist enam kui liig, kui härra koolinõunik saab sellega hakkama, et awalikult eksami ees eksamineeritawale ülesande walmis teeb, ja kui see ise sellega hakkama ei saa, siis isegi lektori käest küsima läheb. Ja samal ajal lastakse teine õpetaja, kellest teatakse, et ta pahempoolne on, tund poolteist ehk kakski küsimiste-tules seista.

Samas Pärnu maakonnas on nähtawasti hoolega näpunäiteid ja õpetusi sellest wõetud, mis haridusministeerium ees on teinud, sest on leitud, et see isiklikult väga kasulik on, kui nii talitada ja toimetada, nagu ülemus tahab. Ma tooks ainult ühe näituse, kuidas siingi ühegi abinõu eest tagasi ei pörgata, et poliitiliselt mitte-soowitawast elemendist koolides lahti saada.

Pärnumaal lasti, muuseas, lahti õpetaja Rea, seesama Rea, kellest omal ajal „Kaja“, nii ütelda, wäljaspoolne toimetusliige Mart Raud, kui mitte igas numbris, siis vähemalt nädalas kord kirjutas, et tema on kommunist, ja alati lobises, et see inimene tuleb koolist ära koristada. (A. Jürman (põl.): Selle „Kaja“ ees on Teil ikka hirm!) „Kaja“ ees mul küll hirmu ei ole. Teie wõite neid kaitsepolitseilikka ülesandeid weel rohkem oma peale kuhjata, aga sellega Teie weel meid ära ei kohuta. Koolinõunik hakkas sellest „Kaja“ kirjutusest nii ütelda „werd wõtma“. Täna wu kewadel mindi seda kooli rewideerima, kus Rea töötas. Seal leiti tõesti, et õpetaja Rea olla kaswatus- ja õpetustööle kõlbmata, isegi väga suurel määral kõlbmata. Põhjused, mis lahti registreerimisel ette toodi, on niuwõrd iseloomulikud, et ma siit Riigikogu kõnetoolilt neid püudutan.

Oli nimelt kolm surmapattu ette toodud, mispärast see õpetaja enam ametisse ei kõlbanud. Need suured surmapatud olid järgmised. Kõige pealt oli rewideerija ühe poisi käest küsinud: — peale teatud tüki läbilugemist — „Mis tähendab: Marjad panid poisi himmu?“ Ja kui poiss katsus seletada, et see tähendab, et poiss hakkas marju himustama, siis hakkas koolinõunik teda häbistama, et tema käib juba 3 wõi 4 aastat koolis ja ei tea weel, mis tähendab „himmu panema“. See oli õpetaja Rea esimene patt. Teine patt oli, et

üks õpilane „kapsa“ asemele „kaapsas“ hääldas. Koolinõunik pani õpetajale süüks, et õpilane 3-dal õpeaastal nii lubamatalt kirjakeelega ümber käib. Kolmas ja kõige suurem patt: loeti teatud Koidula laulu, mis lõpeb sõnadega: „koju poole kutsub isa sind ka wiimati“. Koolinõunik küsis, millist isa luuletaja on mõtelnud. Poiss ütleb muidugi, et tal üks isa on. Rewident küsib uuesti kas maapealne wõi taewane isa? Poiss: Wist ikka maapealne. Jälle tehakse õpetajale märkus, et isegi seda ei ole poisile selgeks tehtud, et meil on üks suur ja armuline ning helde isa, kes meid kõiki kord kutsub. Need on need kolm surmapattu, mis jätkusid küllalt selleks, et õpetajale anda tunnistus, et ta ametisse kõlbmatu on. (W a h e l h ü ü e: K a s s e e k o o l i n õ u n i k p õ l l u m e e s o n ?) See koolinõunik on just sama sorti, nagu Wiljandi koolinõunik Märt Raud, kes pidada erapooletu olema, aga tegelikult on tema enam puhastwerd põllumees kui põllumehe ise. Õpetaja Rea registreeriti lahti. Rea on töötanud õpetajana neli aastat. Tõstamaa wald tuleb kokku ja otsustab, et Rea tuleb tagasi walida. See otsus saadetakse koolinõunikule. Ka lastewanemad tulewad kokku ja ühel häälel hindawad õpetaja Rea hariduslist tööd sedawõrd, et nõuawad tema tagasimääramist. See kõik ei aidanud midagi ja Rea registreeriti lahti, parempoolsed ringkonnad toonitawad aga alati, et head wahekorda õpetajate ja lastewanemate wahel tuleb õpetaja suuremaks teeneks lugeda. Kuid „Kajal“ tarwitseb ainult paar korda näidata mõne õpetaja peale, et seal paar-kolm lastewanemat õpetajaga rahul ei ole ja tagajärjed on niisugused, et õpetaja ametist tagandatakse. Rea juures oli wahekord lastewanematega kõige parem, aga ta lasti ikkagi lahti, sellepärast et õpetaja oli pahempoolne. See kaalub kõik head wahekorrad ülesse. Räägitakse, et Rea kohta on otsustaw olnud ühe isiku — Tõstamaa kõikwõimsa Tootsi arwamine, kes oma last pole kooli saatnud sellepärast, et kartnud lapsest kaswatatawat kommunist.

Sedasama wõiks ka õpetaja Mets'a kohta ütelda. On tõesti päris imelik kuulda, missuguste wõtetega saab hakkama härra, kes praegu haridusministeeriumi eesotsas on. Ei saa olla midagi pöörasemat kui nõuda, et õpetaja, kes waewalt üks kuu koha peal, peaks eeskujuliku korra koolis looma seal, kus lapsed suuõpetawad ja wiina wõtawad. See asja-

olu näitab, et põrmugi ei rehkendata tõsi-
asjadega, waid räägitakse, mis meelde
tuleb. Mets olla kommunist. Olen Mõisa-
küläs mitmete lastewanematega kõnele-
nud, kes seda ei tea tõendada. Mets ei
ole ise kusagil kõnelenud, et ta kommu-
nist on ehk, et ta kuhugile parteisse kuu-
lub. Aga mis weel kõige kummalisem:
Mets'a ei wõeta waewaks üle kuulatagi.
Aga haridusminister leiab pealegi, et see
hoopis wäike wormiwiga olla olnud.

Toon ühe märkuse kohtu kohta, mis
teie arwates nii heas kuulsuses ja rippu-
mata on. Mets'al on protsess kohtus kel-
legi isikuga. Seal korruga küsib kohtu-
nik Mets'alt: Kas Teie olete kommu-
nist? (W a h e l h ü ü d e d: T a s a l g a s
m u i d u g i ä r a.) Seda mina teile ütelda
ei tea, pean aga tähendama, et kohtunik
ei tohi niisugust küsimist teha ja selle
järele asja otsustada. Siin aga julgeb koh-
tunik niisuguse küsimisega esineda. Talle
näib see asjaolu olevat erilisel tähtis
wormi wõi teistsuguse otsuse tegemisel.
Mul oli ka wõimalus Lomp'iga kõneleda,
kes ütles, et kohtunik, kui tema abikaasa
protsess arutusel oli, sellesama küsimi-
sega oli esinenud. Kui teie kohus kõige
selle juures rippumata paistab olevat, siis
ärge tahtke vähemalt, et tööliste ring-
kondades seda teie arwamist jagatakse.
Need ringkonnad saawad oma naha peal
alati tunda sootuks midagi muud.

Siin tähendati juba enne selle peale,
et wõetakse ja tehakse suureks asjad, mis
ennem naeruwäärt on. Üks number sel-
lest on internatsionaali laulmine ja puna-
sed lipud. Kui üks ja teine on teie arwa-
tes lubamatu, siis andke sellest awalikult
teada, et nõnda ja nõnda: internatsionaal
ja punane wärw on keelatud. Ma loen,
et üks Pärnu maakonna politseinik palju
järjekindlam oli, kui aiateibast lasi maha
wõtta punase seeliku, mis sinna kuiwama
oli pandud. Sest kui juba, siis juba. Nõnda
rahulik, kui punane wärw iseenesest on,
on ta meil siiski keelatud ja ajab kodan-
lastele hirmu peale ning sellest tehakse
suuri järeldusi. Samuti ka internatsio-
naali laulmine. Selle õnnetuma wõi õn-
neliku internatsionaali laulmise puhul olin
mina ka isiklikult seal. Laulu lauldi õpe-
taja korteris. Olin siinamaani arwamisel,
et oma korteris wõidakse julgelt laulda
ja et selle eest ei karistata. Kuid asi on
teisiti. Kui karistatakse ilusa internat-
sionaali eest, siis karistatagu ka neid laul-
jaid, kes Petseris wõi Wõrus meie tolle-
aegsele Riigiwanemale wäga suure ap-

lombiga „Jumal, Päts'i kaitse sa“ laulsid.
(Üldine naer.) See tsaari laul tohiks
palju kardetawam olla, kui see töörahwa
laul, mida lauldakse igalpool, kus töölised
elawad. „Punast lippu“ lauldi seal töö-
poolest. Mis aga asja imelikumaks teeb
on see, et härra haridusminister jättis
waatajate nimed nimetamata. Ta nime-
tas waid, et neid olla seal olnud, nagu
„Lõbusas talupojas“ terwelt kolm tükki.
Nende nimed on aga meile wäga hästi
teada ning need preilid, kes nad ka olid,
wanad wõi noored, laulsid „Punast lippu“
ise ligi wäga suure waimustusega. (O.
S t r a n d m a n (töer.): K a s s e e n i i
o l i ?) Ma wõin Teile Teile aumehelikuks
rahustuseks ütelda, et see puht tõsi on.
Nad laulsid seda laulu ning olid muuseas
wäga huwitatud sellest wiisist ning ka
härrad paremal tiival ei saa wist salata,
et „Puhane lipp“ tõepoolest wäga wiisi-
rikas on. Et aga need inimesed, kes ise
kaasa laulsid, nüüd teiste wastu kaebaja-
tena esinewad, on enam kui iseloomulik.
Kaebajad on aga oma koha peal ja nad
on wõib olla isegi kõrgemasse järku pai-
gutatud. Uhel lauljal aga wõetakse kraest
kinni ja tõstetakse ta uulitsale selle eest,
et tal jätkus julgust töölistelaulu laulmi-
seks. Mina aga arwan, et teie sarnaste
wõtetega töölisteklasi maha materdada
ei saa. Niisama loomulik, kui see, et teie
lapsed „Porilaste marsi“ laulawad, nii-
sama loomulik on ka see, et töölistelap-
sed seda laulu laulawad, mis nende wa-
nemad laulnud on. Ja teie ei saa seda
kõike oma surweabinõude ja tagakiusa-
mistega tööliste ära keelata.

Kindel on aga, et tänases arupärimises
käsitatud juhtumine ei ole esimene, ega
jää ka wiimaseks. Meie teame, et neale
Mets'a ja Lomp'i ka teised õpetajad on
lahti saanud ja weelgi saawad. Seal
kunstnik Jansen, Janson ja teised. (H a -
r i d u s m i n i s t e r A. W e i d e r m a n :
J a n s e n t ö ö t a b j u e d a s i !) Wõib
olla, et ta nüüd edasi töötab, kuid mis see
meile näitab? See näitab seda, et selle
kooli peale tema ei kõlbanud, aga teise
kooli peale kõlbab. (H a r i d u s m i n i s -
t e r A. W e i d e r m a n : S e m i n a a r i
o n m e i l h ä i d õ p e j õ u d e w a j a .) Ma
wõin Teile öelda, härra haridusminis-
ter, et Jansen loetakse üheks kõigepare-
maks õpejõuks, ja ei tohiks olla Teilgi
teadmata, missuguse hea wahekorra ta
oskas enese ja laste wahel luua. Ma wõin
pealegi öelda, et see õpetaja mingisugust
aktiivset poliitikat ei ajanud. On kindel,

et haridusministeeriumis püütakse edasi ajada poliitikat, mis üdini waenulik pahempoolsete õpetajate wastu üldse. Wahe seisab ainult selles, et seda raudluuda, millega õpetajaid pühitakse, enam kristlik käsi ei hoia, waid tööerakondline käsi. Selle mehe käsi, kes ka kuulub tööerakonda, kus pärit üks teine mees, kelle kohta „Waba Maa“ kirjutab, et temal koolialal wäga suured teened olla. Ma pean ütleva, et ühel tööerakonna liikmel tõesti teatud teened olla woiwad õpetajaskonna organiseerimistöös. See on aga wõimalik ainult tööerakonnas, et ühte ja samasse rühmitusse enam kui ilusti ära mahuwad kaks meest, kes arendawad wastakuid seisukohti. (Haridusminister A. Weiderman: Härra Annusson laskis Lomp'i Petseri lahti. Naer paremal pool.) Noh, kas olete juba lõpetanud? (J. Laidoner (põl.): Selge on, et Lomp'ist ei saa kooliõpetajat ega ka kommunisti, — tal puudub selleks julgus!) Kui teie arwate, et teil niisugused wõimised on, et wõite inimese südame ja neerud läbi näha ning tema kohta kategoorilisi otsuseid teha, siis soowitaksin teile küll minna haridusministeeriumi instruktors.

Panen ette wastu wõtta järgmine ülemineku-wormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletused i. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise puhul haridusministeeriumi tegewuse kohta õpetajate Lomp'i ja Mõts'a tagandamisest, tunnistas Riigikogu Wabariigi Walitsuse seletused mitterahuldawaks, leides, et haridusministeerium tähendatud kahe õpetaja tagandamisest on talitanud sihilikult ja poliitilistel põhjustel, ja, et niisugune haridusministeeriumi tegewus on täiesti lubamatu ja koolile hädaohtlik, mis edaspidi enam korduda ei tohi, ning läheb päewakorras edasi.“

Haridusminister A. Weiderman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et aeg hiline, siis ei hakka ma pikalt enam kõnelema, waid wastaksin ainult mõne märkusega eelkõneleja wäidete peale. Esmalt tähendaksin, et see kastrulitewargus ei ole haridusministeeriumi süüdistuses figureerinud, niisamuti ka Petseri asi. Need asjaolud tõin ma sellepärast ette, et üldiselt pildistada Lomp'i kõlblist wäärtust.

Härra Piiskar tähendas, et Lomp'i tunnustajaid ei ole üle kuulatud. Mis üldiselt

nendesse tunnustajatesse puutub, siis on haridusministeeriumi materjaalis õige raju humoristlik ainet. Siin härra Piiskar kandis sellest muist ette, ma wõiks neid terve rea weel tuua, kuid ütlen, et mina omas ettekandes neid tunnustusi ei puudutanud, mille üle minul kahtlus walitseb, kas nad tõeloludele wastawad. Mina arwan, et laste läbiwaatamine, mille peale wanemad tähendawad, oli lihtsalt terwishoidline ülewaade, aga arwan, et siiski need teised asjaolud, mis ma siin ette tõin, olid küll niiwõrd tõsised, et ministeerium teist otsust ei saanud teha. Ja neid tunnustajaid ei ole härra Piiskar ka mitte püüdnud kahtlustada. Huwitaw on, et need tunnustajad on üle kuulatud kolmes kohas iseäraldi ja ikkagi lähewad need tunnustused ühte. Ma pean arwama, et nad sellepärast ka tõeloludele wastawad.

Kui härrad iseseiswad nägid, et need asjaolud, mis mina ette tõin, nõndawõrd tõsised olid, et nende wastu midagi ei olnud ütelda, siis leidsid nad teistsuguse wõtte, hakkasid kõiksugu teisi asjaolusid tooma, kuidas seal Pärnumaal koolisid rewideeritakse. Need on aga kõrwalised asjad ja nende kohta wõiksin ma siis wastata, kui mingisugused kindlad faktid ette tuuaks ehk arupärimine sisse antakse. Mis puutub sellesse, kuidas Pärnu koolinõunik oma koolisid rewideerib, siis wõib olla on seal ehk teatud wiperused ette tulnud. Mõnikord talitawad koolinõunikud tõesti liiga kategooriliselt. Selles asjas on aga juba haridusministeerium koolinõunikudele juhatust annud, kuidas koolisid tuleks rewideerida.

Siin küsiti, missuguseid allikaid ministeerium tarwitab juurdlemiste toimepanemiseks. Ma ei tarwita mitte üksi „Kaja“ andmeid, waid ma loen ka teisi lehti, ja hiljuti oli üks sõnum „Edasi's“, kus ka teatud wäärnähtusi ette toodi, ja ma tegin korralduse juurdlemise toimepanemiseks. Kui need asjaolud, mis „Edasi's“ ette olid toodud, tõeloludele wastawad, siis on arusaadaw, et nendele teatud aktsioon järgneb.

Siin on üldse kõigest muust räagitud, mitte aga neist asjaoludest, mis mina ette tõin. Nemad on põhjendatud täiesti kindlate faktide peale ja on küllalt niiwõrd tõsised, et sarnased õpetajad ei wõi amettise jääda. Mitte see ei ole tähtis, kas õpetaja on kommunist wõi mitte, waid kas ta kooli poliitikat toob, ja kui õpetaja hak-

kab koolis poliitilist kihutustööd tegema, siis on see lubamata, ükskõik missugusesse erakonda õpetaja kuulub. Hiljuti laotati koolis parempoolsete poolt ringkirjasid laiali, mis poliitilist laadi kandsid. Arusaadaw, et haridusministeerium ei wõinud ka nüüd erapooletuks pealtwaatajaks jääda ja pani juurdluse toime ja arusaadaw, et need koolijuhatajad, kes seda lubasid koolis teha, peawad distsiplinaarkaristust kandma.

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kui omal ajal härra Piiskar selle arupärimise sisse andis, siis pidas ta selle põhjenduseks väga pika kõne ja tegi sellest arupärimisest ühe oma suurema numbri. Tol korral ei olnud mul mitte wõimalik sõna wõtta, sest et mul andmeid käepärast ei olnud, aga täna, lugupeetud rahwasaadikud, oleme meie kuulnud meie uue haridusministri wastust selle arupärimise peale. Ja ma usun, seisukoht on meil wist kõigil üks, et nii raske, kui härra Piiskar'il täna seda asja kaitsta on, ei ole tal wist kunagi elus ühe asja kaitsmine olnud. Tegemist on siin ühe isikuga, keda 3 ministrit järgimööda lahti on lasknud; härra Annusson on teda lahti teinud Petseris, härra Bauer tegi teda lahti ja nüüd uus minister on ta ka lahti teinud. Peale selle on mehel veel kriminaalsüüdistused. Kui ühe erakonna meest nii kõwasti kaitstakse, siis on wist hea küll niisuguses erakonnas olla, kus siis ka weel kaitstakse, kui sul isegi kriminaalasjad ees on. Ma ei saa aru, mispärast nii anderikas inimene, kes nii mitme ministri poolt lahti on lastud, kooliõpetajaks tahab minna, ta wõib ju mujal teisel alal suuremat palka saada, palju rohkem teenida. Mina tähendan, lugupeetud rahwasaadikud, ühe asjaolu peale, kui seda numbrit siin just eriti taheti esile tuua, et kristliku rahwaerakonna ministrile hoopis tagantjärele anda, et tema terve poliitika olla sellepeale juhitud, et pahempoolseid kooliõpetajaid taga kiusata, siis oli see üks õnnetu hoop tühja õhku, on aga selgesti näidatud, et seda haridusministeeriumi sammu ka kohus on kinnitanud ja järgmine minister õigeaks tunnistanud. Ma konstateerin täiesti kindla tundmisega ja heameelega, et see hoop, mis haridusministrile seljatagant anti, ei tabanud teda ja on wist kõigile selge olnud, et seda asja arupärijatel väga raske kaitsta oli, ja et ta ennast põrmugi kaitsta ei lase.

J. Reesen (kom.): Kommunismi tont liigub sellel wäiksel maarjamaal nii hirmsalt ja ähwardawalt rigni, et pastoriid ja nende kaitsjad igal sammul peawad oma tundmuste ja nutupiiskadega karistama tulema seda aastasadade jooksul kõdunenud pimestuse õpetust õpetama. Siin räägiti täna sellest, kuidas üks teaduslikult põhjendatud töölisteklassi seisukoht ikka rohkem ja rohkem poolehoidu leiab Eestis, kuidas nendele üksikutele wõitlejatele ikka rohkem ja rohkem kaastwõitlejaid ligi tuleb sellest hoolimata, et rippumatuse algusest peale töölisteklassi tegelaste pea kohal on walge terrori tapakirwes rippunud. Et see liikumine ikka rohkem ja rohkem maad wõtab, seda tõendab kujukalt haridusministri seletus õpetajate Mets'a ja Lomp'i lahtilaskmise põhjustest. Kui nüüd nende põhjuste juurde läheme...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, palun Teid päewakorra juurde minna.

J. Reesen (kom.): Ma lähen ju päewakorra juurde. Praegusel juhtumisel on siin tegemist kahe kooliõpetaja lahtilaskmisega. Kui wõtta seda tunnete seisukohast, nagu siin õpetaja Lattik Wiljandi haridusseltsi tütarlaste koolis põhimõtteliselt ka tegi, siis on see lubatud isamaa ja kõigi teiste isamaalaste seisukohast. Õpetaja Lattik organiseeris koolis laulukoorisid, kus lauldi kristlikka laulusid, seal juures tõmbas ta endale kristliku musta mantli selga ja seadis walge lipsu ette, kuna ta laulukoori enda seljataha näitelawale seadis. Aga kui nüüd õpetaja Lattik rahwakoosolekul õpilasi, kelle õpetajaks tema oli, oma erakonna agitatsiooni teenistusse seadis, siis ei ole sellest midagi, kuna õpetajad Mets ja Lomp, kes sedasama tegid, riiklise kuritöö kordasaatjateks loetakse, mille karistuseks peawad need õpetajad omad kohad jätma. Just see asjaolu, et klassiwahed õige selgeks on läinud, et kõik kolm ministrit, nagu härra Lattik seda siin tõendas, omad näpud on alla wajutanud sellele lahtilaskmise aktile, mida esimene minister ja pärast kristlises kuues minister tegi ja nüüd sedasama ka tööerakonna minister teeb, siis tähendab see seda, et meie kodanlusel ja wäikekodanlusel ei ole teist teed, kui ühist wäerinda luua kaswawa ja tõuswa proletariaadi wastu ning suurkodanluse hõlma alla pugeda. See arusaamine, mis igas ilmaotsas maad wõtab, see kommunismi tont, mis ka Eesti riigis ringi

liigub, sunnib väikekodanlasi, kel veel waranatukest on, heitma end suurkodanluse kaissu. Ja tööerakond, kes sennijani end on nimetanud töölisteklassi huwede poolehoidjaks, ütleb täna oma ministri suu läbi, et tema sedasama poliitikat peab ja saab jätkama, mida teised enne teda ajasid. Meid ei imesta see mitte sugugi, et kõikide nende eelmiste lahtilaskmiste kohta koolides ka kooliõpetajate tagakiusamised maad on leidnud, et nende kohta ei ole uurimist ette wõetud. Seda ei ole kodanlusele waja. Ma wõiks enda isiklisest elust mitmed asjad ette tuua, mis härra Lattik'ul wäga hästi teada on, aga niisuguste õpetajate wastu, kes agitatsiooni teewad kodanluse kasuks, ei wõeta midagi ette ja sellepärast ei maksa oma elulugu jutustama hakata juba sellepärast, et mitte nii naliw olla, nagu suudaksin sellega mõnda tagurlist kooliõpetajat kohalt lahti rääkida ning teisi tema asemele paigutada. Tahtsin konstateerida seda asjaolu, et kommunismi tont liigub ringi ja wärisega, ta tuleb, ta tuleb.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Gustawson'i poolt on tulnud järgmine ülemineku-wormel:

„Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletused i. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise puhul haridusministeeriumi tegewuse kohta õpetajate Lomp'i ja Mets'a tagandamisel, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse seletused mitterahuldawaks, leides, et haridusministeerium tähendatud kahe õpetaja tagandamisel on talitanud sihilikult ja poliitilistel põhjustel, et niisugune haridusministeeriumi teguwiis on täiesti lubamata ja koolile hädaohtlik, mis edaspidi enam korduda ei tohi, ning läheb päewakorras edasi.“ Peale

selle on esitatud liht ülemineku-wormel rkl. Pool'i poolt.

Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Selle arupärimise puhul on wäga palju tõtt ja wäga palju nalja ette toodud, nii arupärijate kui ka haridusministri poolt. Sotsiaaldemokraatlisel rühmal on selgeks saanud, et sarnane kord mitte õige ei ole, mis lubab õpetajat niisama kergelt ametist tagandada, nagu see õpetaja Mets'aga sündis. Sarnane olukord ei tohi olla, ega tohi korduda. Siin on konkreetselt kaks õpetajat kommunistide tondiks tembeldatud, kelledest Riigikogu liige Reesen kõneles. (J. Reesen (kom.): Ta tuleb, ta tuleb!) Samuti ei saa ka meie sarnast otsust teha, nagu oleksid need nimetatud õpetajad puht poliitilistel põhjustel ametist tagandatud ja eriti veel Julius Lomp'i kohta ei saa ma seda otsust teha. Neil põhjustel ei saa meie mitte hääletamisest arupärimise kohta osa wõtta.

Juhataja K. Wirma: Palun neid, kes rkl. Gustawson'i ettepaneku poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Panen rkl. Pool'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, sellega on see ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Palun neid, kes selle poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Bergman.**